

НАЦІОНАЛЬНИЙ
УРОК ПАМ'ЯТІ

BABYN YAR

МІНІСТЕРСТВО
ОСВІТИ І НАУКИ
УКРАЇНИ

МЕТОДИЧНИЙ ПУТІВНИК

(ГАЙД)

ДЛЯ РОБОТИ З
ОСВІТНІМИ ПРОЄКТАМИ
ПЛАТФОРМИ «ЧЕРВОНА
ТОЧКА ПАМ'ЯТІ»

EDU.BABYNYAR.ORG

УДК

Автор концепції: Борис Беренфельд

Авторський колектив:

Тетяна Загороднюк, Анна Мазарчук, Мар'яна Теклюк, Христина Семерин

Методичний путівник (ґайд) для роботи з освітніми проектами платформи «Червона точка пам'яті». — Київ: БО «Благодійний фонд «Меморіал Голокосту «Бабин Яр» , 2021. — 83 с.

Рецензенти:

Гелінада Грінченко — докторка історичних наук, професорка кафедри українознавства філософського факультету Харківського національного університету імені Василя Каразіна

Ольга Коляструк — докторка історичних наук, професорка та завідувачка кафедри історії та культури України Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського

Світлана Іванисько — кандидатка історичних наук, асистентка кафедри археології та музеєзнавства Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Петро Долганов — завідувач кабінету інноваційної діяльності та науково-дослідної роботи Рівненського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти

ЗМІСТ

04

ОСВІТНЯ МІСІЯ БО «БЛАГОДІЙНИЙ
ФОНД «МЕМОРИАЛ ГОЛОКОСТУ
«БАБИН ЯР»

05

ПЛАТФОРМА «ЧЕРВОНА ТОЧКА
ПАМ'ЯТІ»

ЧОМУ «ЧЕРВОНА ТОЧКА»	6
ОПИС ПЛАТФОРМИ «ЧЕРВОНА ТОЧКА ПАМ'ЯТІ»	7
ЯК ДОДАТИ ІСТОРІЮ НА ПЛАТФОРМУ	13
МОДЕРУВАННЯ ІСТОРІЙ	16
ВИКОРИСТАННЯ ПЛАТФОРМИ «ЧЕРВОНА ТОЧКА ПАМ'ЯТІ» ТА ЇЇ МАТЕРІАЛІВ У ПЕДАГОГІЧНІЙ ПРАКТИЦІ	18

22

«ЧЕРВОНА ТОЧКА: СПОГАДИ»

35

«ЧЕРВОНА ТОЧКА: ДОМАШНІЙ АРХІВ»

42

«ЧЕРВОНА ТОЧКА: МУЗЕЇ»

48

«ЧЕРВОНА ТОЧКА: ПАМ'ЯТНИКИ»

55

ПРАКТИКУМ

99

ПАМ'ЯТКИ УЧНЯМ

109

РЕЦЕНЗІЇ

120

ДОЛУЧИТИСЯ ДО НАС

ОСВІТНЯ МІСІЯ БО «БЛАГОДІЙНИЙ ФОНД «МЕМОРІАЛ ГОЛОКОСТУ «БАБИН ЯР»

Вивчення Голокосту не може обмежуватися лише описом подій цієї трагедії. Вивчати трагедію Голокосту — означає сприяти утвердженню демократичних цінностей, необхідності відстоювання прав людини, формуванню поваги до людської гідності. Разом із тим, усвідомлювати небезпеку будь-яких форм зневаги, спотворення або придушення цих прав і цінностей. Розуміння причин Голокосту має допомогти розвинути громадянську відповідальність та емпатію, що особливо важливо для України, чії демократичні інститути наразі в процесі становлення. Трагедія Голокосту надає важливий досвід.

Завдання БО «Благодійний фонд «Меморіал «Голокосту «Бабин Яр», далі «Благодійний фонд» — допомогти школярам вивчати історію, використовуючи першоджерела, реалізуючи власні проєкти та проводячи спільні дослідження. Історична освіта дає можливість аналізувати процеси, що відбуваються в суспільстві, навчає ставити запитання минулому, виховує свідоме ставлення до життя, розвиває критичне мислення. Тож теоретично допомагає не звернути повторно на минулі трагічні шляхи.

Вивчення історії Другої світової війни у школі варто організувати як початкову базову дослідницьку діяльність з реальними історичними даними. Діяльність, яка вимагає порівняння, співставлення та аналізу цих даних, вміння робити самостійні висновки, і, що особливо важливо, — обґрунтування та відстоювання власної точки зору.

Благодійний фонд прагне створювати і реалізовувати нові моделі викладання історії, це важливий і пріоритетний освітній напрям нашої діяльності. Для цього ми плануємо впроваджувати інформаційні технології, розвивати меморіальну культуру, формувати дослідницькі спільноти, учасники яких активно взаємодіють між собою.

Наша мета —

зробити
істотний внесок
у формування
такого суспільства,
в якому повторення
трагедії, подібної
до Голокосту,
буде принципово
неможливим.

ПЛАТФОРМА «ЧЕРВОНА ТОЧКА ПАМ'ЯТІ»

EDU.BABYNYAR.ORG

ЧОМУ «ЧЕРВОНА ТОЧКА»

На вибір назви і створення концепції проєкту «Червона точка» нас надихнув фільм режисера Стівена Спілберга «Список Шиндлера». У цій чорно-білій картині є ключовий епізод, один-єдиний кольоровий кадр: червоне пальто розгубленої дівчинки серед приреченого натовпу євреїв у Краківському ґетто. Червоною точкою режисер підкреслив, як сильно вплинула дитина на Оскара Шиндлера, змінивши хід його особистої історії.

Люди, які пережили Другу світову війну, мають багато подібних «червоних точок» — спогадів, глибоко закарбованих у пам'яті. Кожен такий спогад є унікальним, і ми зобов'язані його зберегти.

Кадр із фільму «Список Шиндлера» режисера Стівена Спілберга, кінокомпанія Universal Pictures, Amblin Entertainment, 1993 р.

ОПИС ПЛАТФОРМИ «ЧЕРВОНА ТОЧКА ПАМ'ЯТІ»

EDU.BABYNYAR.ORG

Платформа «Червона точка пам'яті» — це інструмент для збереження, вивчення, дослідження історії періоду Другої світової війни та Голокосту.

Платформа дозволяє вивчати та відтворювати історію на різних рівнях: від дослідження історії родини — до дослідження історії громади та краю.

У 2020 році Благодійний фонд запустив серію освітніх проєктів, які впроваджуються за допомогою цієї платформи.

Серія освітніх проєктів платформи:

01.

«Червона точка:
спогади»

02.

«Червона точка:
домашній архів»

03.

«Червона точка:
музеї»

04.

«Червона точка:
пам'ятники»

«ЧЕРВОНА ТОЧКА: СПОГАДИ»

— це проект відео- або аудіофіксації спогадів про події Другої світової війни та Голокост. Учням пропонується записати короткі інтерв'ю зі своїми родичами чи знайомими про **найглибший/найсильніший** спогад про війну. Кожне інтерв'ю розповідатиме про **один яскравий спогад** і відобразатиметься на мапі **однією «червоною точкою»**. Оповідачами під час інтерв'ю можуть бути очевидці подій або ж представники «покоління постпам'яті» — ті, хто пам'ятає розповіді старших родичів чи знайомих. Розповіді записуються на відео чи аудіо за допомогою смартфона або планшета. Так проект поєднує історію, педагогіку, журналістику й сучасні технології. Завантажуючи на платформу записані спогади (відео- чи аудіофайли), учасники обов'язково вносять необхідні відомості про оповідача та обставини згаданої події. Вся додаткова інформація про спогад надзвичайно важлива, адже уможливить пошук, систематизацію та дослідження кожної «червоної точки» у майбутньому.

«ЧЕРВОНА ТОЧКА: ДОМАШНІЙ АРХІВ»

— це проект, у межах якого відбувається пошук, оцифрування, збереження та аналіз артефактів домашнього архіву, що стосуються подій Другої світової війни та Голокосту. Учням пропонується разом із учителем дослідити предмети, виявлені у колекціях їхніх родин. У таких колекціях можуть зберігатися важливі документи, світлини, речі тощо. Окремо кожен із предметів «скаже» мало, а на платформі, у вигляді анотованих фото, ці предмети спільно створять безперервний історичний контекст. Додавання на платформу історії з домашнього архіву потребує її опису відповідно до схеми (буде зазначена далі). Це перетворить історію артефакту на «червону точку» інтерактивної мапи, дасть доступ до неї усім зацікавленим та поповнить наші знання про події Другої світової війни та Голокост.

«ЧЕРВОНА ТОЧКА: МУЗЕЇ»

— це проєкт оцифрування та дослідження музейних предметів, що стосуються періоду Другої світової війни та Голокосту. Проєкт орієнтований на роботу з матеріалами переважно місцевих музеїв України, які здебільшого не оцифровані, тож їхні предмети недоступні для загального знання чи дослідження. Разом із тим проєкт має стимулювати краєзнавчі дослідження та допомогти учням вивчати період Другої світової війни крізь призму подій, що відбувалися у рідному краї. На інтерактивній мапі платформи «червоними точками» відображаються музеї, залучені до проєкту. Школярі мають можливість додавати оцифрований предмет до музею у вигляді історії — результату свого дослідження.

«ЧЕРВОНА ТОЧКА: ПАМ'ЯТНИКИ»

— це проєкт пошуку невідомих пам'ятних знаків жертвам Голокосту в межах України та доповнення/уточнення відомостей про вже відображені на мапі локації таких знаків. У багатьох населених пунктах, на околицях, на узбіччі доріг, у лісах є місця пам'яті, які не зафіксовано на мапах або вони залишаються невідомими широкому загалу. Участь у проєкті «Червона точка: пам'ятники» допоможе відшукати такі місця у кожному куточку України, зафіксувати їхні зображення, уточнити відомості про розташування, історію встановлення, сучасний стан, а також дослідити подію, на позначення якої було встановлено пам'ятний знак. Це дозволить ввести місця пам'яті у контекст історії України, регіональної історії та загального знання про Голокост.

ФУНКЦІЇ ПЛАТФОРМИ «ЧЕРВОНА ТОЧКА ПАМ'ЯТІ»

Платформа дає змогу **зберігати** результати дослідницької діяльності зареєстрованих користувачів: спогади, артефакти з домашнього архіву, предмети з місцевих музеїв, інформацію про пам'ятні місця жертвам Голокосту. Це всі ті матеріали, які після опрацювання та завантаження на платформу відобразатимуться на мапі «червоними точками».

Разом із тим, платформа — це не просто архів спогадів, артефактів, музейних предметів з можливістю зберегти історію родини чи рідного краю. Це водночас і **майданчик для вивчення історії**. Платформа постійно взаємодіє з користувачем, інформує про додані поблизу історії, допомагає їх шукати за ключовими словами, надає перевірену інформацію.

Мапа на платформі «Червона точка пам'яті», на відміну від звичайних, багатовимірна. Вона складається з кількох шарів, що охоплюють: спогади людей, артефакти з домашнього архіву та місцевих музеїв, місця пам'яті (передусім, пам'ятники). Крім географічних координат, мапа **відображає часовий вимір**. Наприклад, можна переглянути всі оцифровані дані за конкретний період часу (з 1939 по 1945 рік). Кожна «червона точка» буде відобразатися і перетинатися на мапі з іншими. Це дасть змогу учням та всім охочим прослідкувати історичні закономірності, взаємозв'язок або залежність між поняттями і явищами, перевіряти власні дослідження.

Функціональні властивості платформи допоможуть:

- зберігати, вивчати, досліджувати історію Другої світової війни та Голокосту;
- розуміти зв'язок минулого із сьогоденням на прикладі власної родини, свого населеного пункту, регіону, країни та цілого світу;
- зафіксувати історію своєї родини та краю;
- відслідкувати події на заданій території у визначений час;
- знаходити інформацію за допомогою ключових слів;
- розвивати критичне мислення, працюючи з різними джерелами інформації.

Основою для всіх освітніх проєктів платформи є **учнівський краудсорсинг**. Тобто формування дослідницьких спільнот, учасники яких беруть активну участь у процесі конструювання історичного знання в ході мережевої дослідницької взаємодії.

Участь у проєктах заснована на дослідницькому підході — роботі з першоджерелами.

Освітні проєкти орієнтовані на учнів 9-11 класів, але в межах академічної свободи вчителя вони можуть бути творчо адаптовані і для учнів 5-8 класів.

Платформа «Червона точка пам'яті» доступна через інтернет як зі стаціонарних комп'ютерів, так і зі смартфонів. Увесь функціональний інструментарій платформи доступний лише для зареєстрованих користувачів.

На платформі існують чотири види акаунтів користувачів:

УЧИТЕЛЬ/КА

УЧЕНЬ/ИЦЯ

(зможє зареєструватися після реєстрації свого учителя та створення ним віртуального класу)

ЕНТУЗІАСТ/КА

тобто зацікавлений користувач

МОДЕРАТОР/КА

(вчений-історик)

Ключовим поняттям для роботи з платформою є «історія».

«Історія» — це результат пошукової та дослідницької діяльності користувача, відображений на інтерактивній мапі червоною точкою.

Одна історія відповідає одній червоній точці на мапі.

Додавання історії на платформу відбувається так (відповідно до кожного проєкту):

- один відео- чи аудіозапис (для проєкту «Спогади»);
- одна або кілька світлин (для проєктів «Домашній архів», «Музеї» та «Пам'ятники»);
- назва історії;
- короткий опис артефакту, предмета, пам'ятника (для проєктів «Домашній архів», «Музеї» та «Пам'ятники»);
- зазначення усіх обов'язкових відомостей про об'єкт дослідження.

Одна історія передбачає фіксацію одного спогаду, дослідження одного документа, предмета, пам'ятника. Додати історію на платформу може лише зареєстрований користувач.

Типи точок на мапі платформи «Червона точка пам'яті»:

- **червоні точки** віддзеркалюють історії, що містять підтвержені відомості, достатньо описової інформації та перевірені модератором (модераторами);
- **сірими точками** позначено всі виявлені пам'ятники жертвам геноциду на території України, що увійшли до Каталогу «Пам'ять про Голокост» (автор-упорядник Оксана Січова). Після доповнення або уточнення відомостей про ці пам'ятники вони перетворюються на червоні точки (проєкт «Червона точка: пам'ятники»).

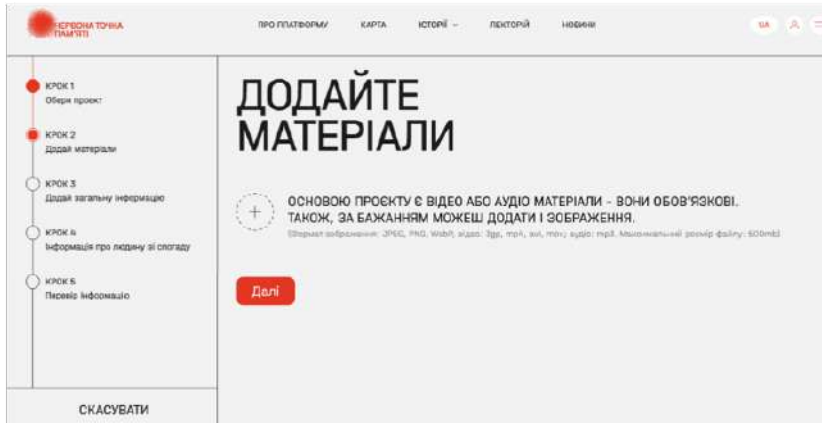
ЯК ДОДАТИ ІСТОРІЮ НА ПЛАТФОРМУ

Спочатку потрібно **зареєструватися** на платформі edu.babynyar.org

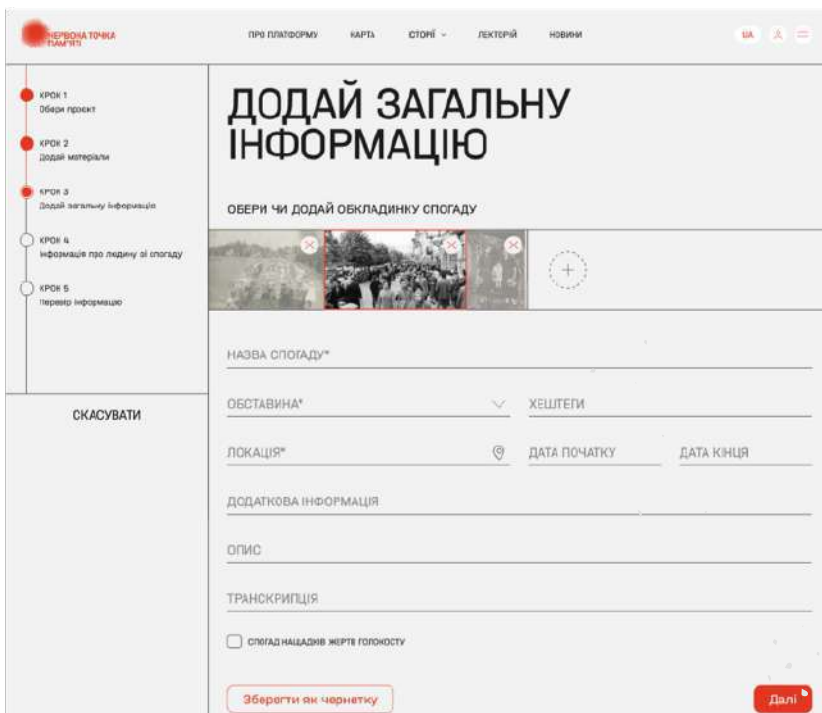
Це можна зробити в один клік через акаунт Google або Facebook.

Крок 1. Вибрати один з чотирьох проєктів, який вас цікавить.

Крок 2. Вибрати один з чотирьох проєктів, який вас цікавить (відповідно до проєкту).

Крок 3. Додати загальну інформацію (вказати геолокацію — місце, де вдалося записати спогад, виявити артефакт із домашнього архіву чи музейний предмет, дослідити пам'ятник; вказати назву історії, обставини, дату, зробити короткий опис історії: передісторію дослідження, за яких умов був виявлений об'єкт/предмет, стан його збереженості тощо (цей пункт особливо важливий для проєктів «Домашній архів», «Музеї», «Пам'ятники»)).

Історія відобразиться на інтерактивній мапі платформи червоною **точкою** лише за наявності усієї необхідної інформації, внесення достовірних даних, а також перевірки модератором/модераторами.

Усі історії учасників проектів набувають особливої освітньої та наукової цінності завдяки тим відомостям, що їх супроводжують. Ідеться про: дату та місце спогаду/знахідки; обставини, яких вони стосуються — це можуть бути воєнні дії, окупація, Голокост, полон, життя в тилу тощо; особисті дані людини зі спогаду тощо. Всі ці відомості стають **ключовими словами**, що допомагатимуть відображати історію в пошуковій системі.

МОДЕРУВАННЯ ІСТОРІЙ

На платформі є два рівні модерування історій, доданих учнями: учителем та модератором платформи. Історії, додані іншими користувачами, перевіряються модератором платформи.

Модератор-учитель. Одразу після завантаження історії на платформу учнем/ученицею вона перенаправляється на перевірку вчителю/вчительці.

Під час модерування історії вчителем варто звертати увагу на такі аспекти:

- **відповідність історії періоду Другої світової війни і/або Голокосту;**
- **оригінальність історії.** Тобто помітна робота з підготовки, проведення дослідження чи запису спогаду спеціально для проекту, а не переказаний чи скопійований уривок з підручника або інтернету;
- **інформаційне наповнення історії** — чи є «червона точка» (чи це просто розповідь: «жити було погано», «їсти не було що» — приклад для проекту «Червона точка: спогади»);
- **назва історії** має відображати конкретизацію події чи спогаду, бути влучною і доречною, а не загальною фразою.

ПРИКЛАД НЕВДАЛОЇ НАЗВИ: «РОЗПОВІДЬ МОЄЇ БАБУСИ ПРО ДРУГУ СВІТОВУ ВІЙНУ».

ПРИКЛАД ВДАЛОЇ НАЗВИ: «ЯК МЕНІ ПОДАРУВАЛИ І ЗАБРАЛИ ВІЙСЬКОВИЙ КАШКЕТ»;

- **технічні особливості історії:**
 - запис відео/аудіо — чи добре чути і видно оповідача, чи не «тремтить» картинка, чи немає зайвих звуків, які заважають сприймати інформацію;

- якість світлини — для документів, предметів, пам'ятників;
- дотримання правила: **одна історія передбачає фіксацію одного спогаду, дослідження одного документа, предмета, пам'ятника;**
- **наявність описового матеріалу** (для проєктів «Домашній архів», «Музеї», «Пам'ятники»);
- **відсутність помилок в описі**, назві історії, транскрипції.

Якщо історія неповна або не відповідає вищезазначеним критеріям, учитель надсилатиме її на доопрацювання учневі, зазначаючи у коментарях, що потрібно виправити.

Модератор платформи «Червона точка пам'яті» — це науковець, історик, фахівець періоду Другої світової війни.

У своїй роботі він спирається на історичний наратив Благодійного фонду, з яким можна ознайомитися за посиланням:

<https://bablynar.org/ua/historical-narrative>

Модератор платформи звертає увагу на такі аспекти:

- не має бути інформації, яка розпалює або пропагує ненависть і ворожнечу, закликає до війни або насильства, заперечує Голокост, має дискримінаційний характер і/або містить інформацію та/або зображення, що порушують права людини, і/або такі, що можуть заподіяти збитків чи шкоди неповнолітнім чи малолітнім особам;
- неприпустимі історії, у яких виправдовуються злочинний характер комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років в Україні, злочинний характер націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарного режиму, діяльності радянських органів державної безпеки, встановлення радянської влади на території України або в окремих адміністративно-територіальних одиницях, переслідування учасників боротьби за незалежність України у ХХ столітті, крім випадків, коли розміщення такої інформації є частиною наукової дискусії або гіпотези;
- в історії повинен відобразитися історичний факт — реальна подія, а не припущення чи інтерпретація;
- не має використовуватися інформація з інтернету, кимось раніше записані спогади, уривки телепередач тощо;

- мають бути дотримані правила пристойності, а також етичні, гуманістичні, моральні норми;
- заборонено будь-які форми реклами і/або агітації.

Модератор має право коментувати історію, відправляти її на доопрацювання учневі-користувачу та/або учителю-наставнику.

ВИКОРИСТАННЯ ПЛАТФОРМИ «ЧЕРВОНА ТОЧКА ПАМ'ЯТІ» ТА ЇЇ МАТЕРІАЛІВ У ПЕДАГОГІЧНІЙ ПРАКТИЦІ

ПЛАТФОРМУ МОЖНА ВИКОРИСТОВУВАТИ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ПО-РІЗНОМУ.

ПО-ПЕРШЕ

інтегрувати вже розміщені на платформу історії — «червоні точки» до шкільних уроків історії: використовувати їх під час засвоєння нових знань, аналізу тих аспектів, які неповно висвітлені на сторінках базового підручника, за їх допомогою демонструвати багатогранність історичних процесів, офіційне трактування яких може не співпадати зі сприйняттям очевидців подій.

ПО-ДРУГЕ

брати участь в освітніх проектах, долучившись до дослідницької діяльності та створивши власні історії — «червоні точки». Участь в освітніх проектах платформи може стати чудовим доповненням до базового класного і/або позакласного навчання. Його можна як організувати індивідуально, так і зробити колективним дослідженням.

ПО-ТРЕТЄ

функціональний інструментарій платформи дає змогу створювати родинне дерево. Учень, працюючи на платформі, вносить відомості про себе, про свою сім'ю, поступово переходячи на наступні рівні. Йому відкриється можливість візуалізувати своє родинне дерево.

ПЛАТФОРМА — ЦЕ ДОПОМІЖНИЙ ІНСТРУМЕНТ, ЯКИЙ ДОЗВОЛИТЬ УЧИТЕЛЮ:

- застосовувати сучасні інформаційні технології в освітньому процесі;

- реалізовувати практико-орієнтований підхід навчання;
- організувати процес вивчення історії у школі як початкову базову дослідницьку діяльність з реальними історичними даними;
- збагатити уроки новими підходами у поясненні нового матеріалу
- та засвоєнні знань;
- розвивати в учнів компетенції: критичне мислення, креативність,
- комунікацію та командну працю;
- стимулювати учнів до пізнавальної діяльності у невимушеній
- формі через дослідження історії своєї родини та краю;
- популяризувати дослідження регіональної історії;
-
- урізноманітнити позакласну діяльність учасників у освітніх
- проектах.

ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ УЧАСТІ ШКОЛЯРІВ У ОСВІТНІХ ПРОЄКТАХ ПЛАТФОРМИ «ЧЕРВОНА ТОЧКА ПАМ'ЯТІ».

- **Ключовий принцип роботи школяра з платформою — це вивчення історії Другої світової війни та Голокосту через емпатію.** Очікується, що участь в освітніх проектах розвиватиме у дітей толерантність та співчуття до іншої людини, незалежно від національних, етнічних, расових, мовних відмінностей.
- Навчання на основі вивчення першоджерел, у формі колективних досліджень методом проєктної діяльності, а також на основі міжпредметних зв'язків.
- Розвиток аналітичного типу мислення.
- Можливість долучитися до збереження пам'яті про Другу світову війну, спілкуючись із очевидцями подій, досліджуючи музейні предмети, артефакти домашнього архіву та пам'ятники.
- Глибше ознайомлення з окремими аспектами історії Другої світової війни, зокрема, з регіональною специфікою подій.
- Змога дослідити, усвідомити, зберегти історію своєї сім'ї, роду та краю.
- Можливість відкрити новий вимір вивчення історії — вимір людського досвіду.

- Засвоєння багатьох практичних навичок.

За свою дослідницьку роботу з використанням платформи «Червона точка пам'яті» учні мають можливість отримати сертифікати та, відповідно до своїх успіхів, здобути «звання»:

перший рівень — одна історія — історик-новачок;

другий рівень — три історії — історик-дослідник;

третій рівень — п'ять і більше історій — історик-фахівець.

Сертифікати будуть доступні в особистому кабінеті учня.

ЯК ЗНАЙТИ ІНФОРМАЦІЮ, ЩО ВАС ЦІКАВИТЬ, І ДОДАТИ
ВЛАСНУ ТАК, ЩОБ ЇЇ ЗНАЙШЛИ ІНШІ?

Для сортування і пошуку даних на платформі передбачено фільтри, які використовують багато параметрів. Увівши у пошук ключове слово, можна швидко знайти різні дані, наприклад:

- * у яких музеях України виявлені газети періоду нацистської окупації, що починаються зі слова «Вісті»;
- * скільки існує пам'ятників жертвам Голокосту у Рівненській області;
- * які теми домінують у спогадах жінок-остарбайтерів;
- * у яких документах згадується прізвище та ім'я людини, яка вас цікавить.

Результат пошуку буде то повнішим, що більше відомостей супроводжуватиме завантаження кожної історії. Тому надзвичайно важливо заповнювати правильно і повністю всі запропоновані поля (зокрема й необов'язкові). У класі можна пояснити, що допущені неточності або недостатньо заповнений опис предмета, документа чи пам'ятника заважатимуть його пошуку, знизять цінність історії та її доступність для інших.

Інструментарій платформи дає змогу встановити кореляції між історичним явищем чи подією з різного роду предметами, артефактами, пам'ятниками, усними свідченнями. Імовірно, таким чином будуть виявлені важливі, несподівані зв'язки між людьми та історичними фактами.

ЯК ВЕРИФІКУВАТИ ІНФОРМАЦІЮ

Платформа «Червона точка пам'яті» — це освітній і науково-дослідницький проєкт. Обов'язкова його умова — достовірність опублікованої інформації, оскільки вона доповнюватиме сучасне розуміння і знання про Другу світову війну та Голокост.

Беручи участь в освітніх проєктах платформи, учні працюватимуть із різними типами історичних джерел. Це усноісторичні свідчення, артефакти з домашнього архіву та музеїв, пам'ятники. Відповідно, постає завдання їх критичної оцінки, підтвердження достовірності даних, тобто верифікації.

Базовий принцип верифікації: «я там був і я це бачив» («я там була і я це бачила»). Умовно кажучи, коли людина працює з проєктом «Пам'ятники», то достатньо побувати на місці, переконавшись, що дані про GPS-координати, оформлення, напис на пам'ятнику, зазначені на платформі, збігаються з реальними. Водночас, чимало даних не можна підтвердити у такий «простий» спосіб. На платформі «Червона точка пам'яті» важливим методом є кросверифікація, або ж перехресне, «взаємне підтвердження» даних. Поява нових точок може допомагати підтверджувати дані попередніх точок, або спростовувати чи змінювати їх.

Отримавши нову інформацію, яку потрібно верифікувати, учневі варто не вірити всьому підряд. Насамперед, намагатися перевірити отримані дані.

Як можна перевірити інформацію?

- Шукати інформацію в різних джерелах.
- Зіставляти отриману з різних джерел інформацію (прослідкувати, чи підтверджується вона).
- Поміркувати, де реальні факти, а де вигадка.
- Розбиратися в усьому максимально докладно.

«ЧЕРВОНА ТОЧКА: СПОГАДИ»

Друга світова війна стала великим випробуванням, як для українського народу, так і для усього світу. Навіть XXI столітті тривають дискусії істориків щодо подій Другої світової війни та, на жаль, залишається багато «білих плям» у вивченні цього періоду.

Що й казати про труднощі для школяра, який у 15-16 років вивчає період Другої світової війни та Голокосту, опановуючи шкільну програму з історії України та всесвітньої історії. Йому важко засвоїти величезний масив інформації, часто неоднозначні відомості або викладені не у повній мірі, зважаючи на обмежений формат підручника. До цього варто додати складність самого періоду.

Хто або що може допомогти учневі вивчити історію періоду Другої світової війни та Голокосту? Найперше — вчитель/вчителька історії, адже часто саме він знайомить дітей зі сторінками минулого, пояснює та спонукає до поглиблення знань. Потім — додаткова наукова та художня література, кінофільми, повідомлення в інтернеті тощо. Проте, книжки, фільми та інтернет лише частково допоможуть учневі відчувати епоху, яку він вивчає. Найкращий спосіб — це спілкування з людьми — очевидцями подій та/або носіями постпам'яті. На жаль, можливість поспілкуватися з людьми, які пережили Другу світову війну, з часом все меншає. Але їхні розповіді обов'язково передаються в родині крізь покоління.

**ПРОЄКТ «ЧЕРВОНА
ТОЧКА: СПОГАДИ»
ПРАГНЕ ЗБЕРЕГТИ
УНІКАЛЬНІ СПОГАДИ
ПРО ПОДІЇ ДРУГОЇ
СВІТОВОЇ ВІЙНИ ТА
ГОЛОКОСТУ І
ЗАЛУЧИТИ ДО ЦІЄЇ
ДІЯЛЬНОСТІ
ШКОЛЯРІВ.**

Участь у проєкті «Червона точка: спогади» передбачає використання методу усної історії. За його допомогою учні можуть поглибити свої знання, надавши слово очевидцям подій чи їхнім нащадкам. Не останню роль у цьому відіграють емоційні зв'язки, адже найчастіше оповідачами будуть близькі люди учня, а їхні особисті переживання, труднощі, які довелося пережити, навряд чи залишать байдужими.

Може статися так, що інформація зі спогаду різнитиметься з тим, що говорить офіційна історія або політики. У такому разі важлива інтерпретація історичного матеріалу, вміння проаналізувати його з різних точок зору. Так учні зможуть поглибити навички критичного мислення, аби розібратися у ситуації.

ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ПРОЄКТОМ «ЧЕРВОНА ТОЧКА: СПОГАДИ»

«Червона точка: спогади» — це проєкт відео- або аудіофіксації спогадів про Другу світову війну і Голокост. Він допоможе школярам доповнити вивчення базового курсу історії в школі «живими» спогадами очевидців подій і/або їхніх нащадків. Зрозуміти складні явища та процеси крізь призму людського досвіду та переживань.

Завдання проєкту — записати короткі інтерв'ю з родичами чи знайомими про найглибший/найсильніший спогад про війну й/або Голокост.

Кожне інтерв'ю має розповідати про один яскравий епізод/історію/випадок, що назавжди закарбувався у пам'яті людини.

Одне інтерв'ю — це один спогад, який відобразатиметься на інтерактивній мапі однією «червоною точкою».

Ключові моменти участі у проєкті:

- одне інтерв'ю — один спогад — одна «червона точка»;
- один відео- чи аудіозапис;
- додаткова інформація про оповідача.

Основне завдання учасника проєкту «Червона точка: спогади» — запис відео/аудіо розповіді — потребує ретельної підготовки. Першим кроком може стати спільний перегляд (з учителем) історій, вже доданих на платформу. Гарний зразок допоможе зрозуміти, як діяти та яким (приблизно) має бути результат.

ПРИКЛАДИ ІСТОРІЙ, ДОДАНИХ НА ПЛАТФОРМУ:

«Как я впервые в жизни попробовал американскую тушенку и сгущенку»

<https://edu.babynyar.org/projects/3/posts/red-dot-memories-f6a8>

«Як моїх дідуся і бабусю взяли в радянський полон»

<https://edu.babynyar.org/projects/3/posts/red-dot-memories-39e3>

ПІСЛЯ ПЕРЕГЛЯДУ ІСТОРІЙ МОЖНА ОБГОВОРТИ У КЛАСІ З УЧНЯМИ:

чи знайомі їм обставини, про які йдеться у відео? Що їх найбільше вразило у розповідях цих людей?

Обов'язково потрібно пояснити учням ширший контекст подій, які зачепили ці розповіді. Адже оповіді/згадки без контексту не існують.

ОРІЄНТОВНИЙ ПЛАН УЧАСТІ У ПРОЄКТІ «ЧЕРВОНА ТОЧКА: СПОГАДИ»

1) ФОРМУЛЮВАННЯ ТЕМИ ІНТЕРВ'Ю

Тема інтерв'ю повинна віддзеркалювати різні аспекти історії Другої світової війни та Голокосту.

2) СТУДІЮВАННЯ ТЕМИ ІНТЕРВ'Ю

Проект «Червона точка: спогади» торкається надзвичайно складних сторінок історії — подій Другої світової війни та Голокосту. Усі записані спогади будуть дуже різними. Втім, вони належать до одного історичного періоду. Знаючи тему майбутнього інтерв'ю, важливо ознайомитися з ширшим контекстом. Обізнаність у темі дасть можливість формулювати глибші запитання, не випустити деталі, які, на перший погляд видаються незначущими.

Наприклад, темою інтерв'ю буде евакуація, організована радянською владою під час наступу нацистів у 1941 році. Що відомо або що можна запитати про цей аспект війни?

- ▶ Хто керував евакуацією?
- ▶ Що і кого евакуювали?
- ▶ Куди евакуювали?
- ▶ Як швидко відбувалася евакуація?
- ▶ Чим вивозили майно та людей?
- ▶ Що люди їли в дорозі?
- ▶ Де та як жили та працювали люди в евакуації?

Ці та інші запитання нададуть розуміння контексту і знання деталей події. Де дізнатися відповіді на свої запитання перед інтерв'ю? Запитати поради в учителя, почитати підручник, пошукати в інтернеті.

Простими словами «контекст» — це середовище, оточення, сукупність предметів, явищ навколо конкретного факту. Існують історичний, сімейний, літературний, психологічний, емоційний, медійний, культурний, економічний та інші контексти. Контекст дуже важливий. Адже дозволяє побачити одиничну подію ширше, розуміти її зв'язок зі схожими чи протилежними фактами. Ці зв'язки складають зміст історії як науки. Наприклад, у спогаді, який вже додано на платформу («Як я вперше в житті спробував тушонку і згуцонку»), контекстом була потреба годувати цивільне населення й армію у важкі часи розрухи останнього періоду війни, американська продовольча допомога СРСР, яку згодом замовчували.

3) ФОРМУЛЮВАННЯ ЗАПИТАНЬ

Під час підготовки до інтерв'ю варто звернути увагу на перелік приблизних запитань до оповідача. Вони мають віддзеркалювати те, що найперше цікавить самого учня (обставини згадуваної події, чим вона завершилася, чому людина пам'ятає саме її тощо). Заздалегідь сформульовані запитання допоможуть не розгубитися або щось забути.

Основне запитання до оповідача(-ки):

Який ваш (чи ваших родичів, знайомих) найглибший спогад часів Другої світової війни? Голокосту? Той спогад, який ви не можете забути.

ЯКІ ЗАПИТАННЯ КОРИСНІ ПІД ЧАС ІНТЕРВ'Ю:

- **ввідні:**
 - Чи могли б ви розповісти про...? Чи пам'ятаєте про...? Чи можете описати якомога докладніше, як ви опинилися в...? Що ви пам'ятаєте про...?
- **уточнювальні (особливо про час, місце й фізичні артефакти пам'яті: фото, листи, документи, речі):**
 - Чи можете згадати назву міста? Пам'ятаєте, де це було? Що там розташовувалося поряд? Який вигляд мала ця будівля?.. Чи була там річка або озеро?
 - Можете пригадати, коли це відбулося? А які ще події в той період сталися? Пам'ятаєте, можливо, хто з відомих людей народився/помер? Яка була пора року?
 - Чи не збереглося у вас якихось документів, фотографій, листів, речей, пов'язаних із цим? Зможете показати їх, будь ласка, після інтерв'ю?
- **перезфразовані (лише за конкретної потреби, наприклад, коли потрібно перевірити, чи правильно зрозуміли думку):**
 - Чи правильно я розумію, що ви...? Тобто, інакше кажучи, ви...? Ви маєте на увазі, що..., так?

В інтерв'ю, як і в повсякденній розмові, мають значення невербальні засоби спілкування — **жести і міміка**.

Наприклад, стверджувальне кивання головою для того, щоб спонукати людину говорити далі. Ми часто використовуємо і **нейтральні слова**: «зрозуміло». «добре». «так». «звичайно». **Паузи і мовчання** також важливі.

ЯК НАПРАВЛЯТИ «ПОТІК ДУМОК» СПІВРОЗМОВНИКА (-ЦІ)?

- Нагадуванням про основну тему: «Ви хотіли розказати про... Ми планували обговорити... Ви якраз розпочали говорити про...»
- Нагадуванням про основну тему: «Ви хотіли розказати про... Ми планували обговорити... Ви якраз розпочали говорити про...»
- Ввічливим і делікатним «поверненням»: «То ви кажете, що...? Я би хотів/ла ще повернутися до... Чи можете ви ще розповісти докладніше про...?»
- Уточнювальним запитанням: «Нагадайте, як цей завод називався?... А як саме ви туди дісталися?... Тоді розкажіть про це детальніше...»
- Пропозицією «обговорити цей аспект трохи згодом», після завершення попередньої теми: «Ого, несподівано... Дуже цікаво, давайте, повернемося до цього потім, коли договоримо про...?»

ЯКИХ ЗАПИТАНЬ КРАЩЕ УНИКАТИ ПІД ЧАС ІНТЕРВ'Ю?

- ✗ Тих, у яких ми вдруге (чи вкотре) перепитуємо вже відоме чи загальновідоме без потреби: «Ага, то кажете, у вагонах на схід було дуже холодно?» (Коли людина вже це прямо сказала перед тим).
- ✗ Тих, відповідь на які не дає нам нічого нового: «Отже, в пережили Другу світову війну?» (Коли це й так очевидно).
- ✗ Тих, які передбачають односкладну відповідь «так», «ні» або «не знаю»: «Вам сподобалося жити в тій родині?» За винятком тих, де в розмові треба розпочати з чогось, або перепитати й уточнити інформацію. Запитання з цього прикладу варто переформулювати, наприклад: «Опишіть, як до вас ставилися в цій родині? Що вам найбільше запам'яталося в цей період життя?»

4) ПОШУК ОПОВІДАЧА

У пошуках людини (оповідача) для запису спогаду про Другу світову війну і Голокост можуть допомогти батьки, родичі учнів. Найкраще, коли оповідач буде з кола знайомих. Тоді учасникам інтерв'ю буде легше зрозуміти одне одного, а, можливо, оповідач зможе поділитися особистим глибоким спогадом про драматичний час.

Можна не фокусуватись лише на пошуку людей літнього віку, тобто очевидців подій. Інтерв'ю можна взяти і у тих, хто народився після війни. Адже вони також можуть розповісти відому їм історію — «червону точку», яка закарбувалася у пам'яті батьків (дідусів, бабусь) і передається у родині крізь покоління.

ОПОВІДАЧАМИ ПІД ЧАС ІНТЕРВ'Ю МОЖУТЬ БУТИ:

- **«носії пам'яті»** — люди, які пережили і пам'ятають події Другої світової війни;
- **«носії постпам'яті»** — люди, які пам'ятають історії своїх рідних, що відбувалися в роки Другої світової війни. Школярі також можуть бути носіями постпам'яті та записувати себе на відео.

5) ЗНАЙОМСТВО З ОПОВІДАЧЕМ ТА ДОМОВЛЕНІСТЬ ПРО ПРОВЕДЕННЯ ІНТЕРВ'Ю

Під час знайомства з оповідачем йому перш за все потрібно розповісти про проєкт «Червона точка: спогади» та мету інтерв'ю. Варто наголосити: важлива не просто розповідь про випадок із життя, а конкретний спогад — історія, що назавжди закарбувалася у пам'яті. Зрештою, тут допоможе чітке формулювання основного запитання:

«Який ваш (чи ваших батьків, знайомих) найглибший спогад часів Другої світової війни? Про Голокост?»

Під час зустрічі варто обговорити тему майбутнього інтерв'ю та домовитися про його запис. Радимо делікатно перепитати оповідача, чи не збереглися у нього/неї артефакти періоду війни: листи, світлини, документи тощо. Було б дуже добре, підготувати їх на момент запису відео і сфотографувати. Додатково можна попросити описати артефакт: що це, до якого періоду війни належить, хто зафіксований (що зафіксоване). Так можна одразу отримати цінну інформацію для ще одного проєкту платформи — «Червона точка: домашній архів».

6) ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ТЕХНІЧНИМИ ОСОБЛИВОСТЯМИ ЗЙОМКИ

Очевидно, що для якісного відеозапису інтерв'ю недостатньо лише змісту запитань і відповідей. Важливими і визначальними є й багато супровідних чинників: форма і обставини, в яких відбувається зйомка, світло, звук, гама кольорів, виразність або розмитість предметів. Проте і на смартфон чи планшет можна зняти якісне відео, якщо дотримуватися простих правил:

Тривалість змонтованого відео: від 30 секунд до 5 хвилин. Глядачі найкраще сприймають короткі відео — тривалістю 2-3 хвилини.

Варто звернути увагу на освітлення. Від інтенсивності світла та від кута, під яким освітлений знімальний простір, може докорінно змінюватись кадр. Отже, для створення гарної картини варто пам'ятати, що освітлення має підкреслювати риси обличчя і робити їх виразнішими, а не заважати очам і не затемнювати людину, яка розповідає історію.

Слід подбати про сумісність кольорів у кадрі: занадто яскраві, строкаті або такі, що відбивають світло, відображаються у відео не найкращим чином. Композиція кадру повинна бути приємною, спокійною, не зухвалою і віддзеркалювати сюжет розмови.

Від чистоти звуку цілковито залежить, чи захоче глядач переглянути відео повністю. Цей пункт особливо важливий, оскільки запис розповіді повинен бути чітким і без сторонніх шумів. Якщо зйомка проводиться без окремого зовнішнього мікрофона, допоможе така порада: вбудований динамік смартфона можна тимчасово закрити тонкою смужкою поролону. Перед записом інтерв'ю слід завчасно забезпечити тишу.

Ефективне використання штативу. Смартфон для зйомки потрібно закріпити в одному положенні, щоб уникнути струсів, ефекту «тремтіння картини». Розмістити так, щоб картинка в кадрі відповідала очікуванням, а люди і предмети виглядали гармонійно. Обов'язково слід потренуватися зі штативом вдома, якщо такого досвіду раніше не було. Як виняток, можна спробувати сперти руки на стілець або стіл.

Переконайтеся, що протерли об'єктив камери, маєте достатньо пам'яті на мобільному пристрої, достатній заряд акумулятора.

РАДИМО УНИКАТИ!

- ✗ Не знімайте людину проти світла або в темряві.
- ✗ Не знімайте людину «на ходу», збоку, знизу, зверху, крім випадків, коли людина вас кудись веде і в цей момент щось розповідає.
- ✗ Монтуючи відео, не робіть зайвих спецефектів, художніх переходів, додавання музики. Пам'ятайте, що найбільш цінним та змістовним елементом є саме розповідь людини.

Увага! Людина може не хотіти зніматися на відео. В такому випадку не наполягайте і запишіть тільки її голос — аудіо. Відеодоріжка не є критично обов'язковою, її можна замінити фотографією оповідача.

7) ПРОВЕДЕННЯ ІНТЕРВ'Ю

- **Можна нагадати людині, про що буде розповідь (адже це було домовлено заздалегідь).** Це допоможе налаштувати її на одну розповідь.
- **На початку відео можна озвучити його тему:** «Розповідь/спогад про те, як...». Це допоможе людині триматися в рамках однієї історії.
- **Оповідачем може бути людина похилого віку.** Можливо, їй буде важко фокусуватися, увага розсіюватиметься. У ході розмови оповідачеві потрібно пояснити, що учень розуміє те, яке довге, цікаве і нелегке життя ним прожите. У ньому було багато всього, але зараз завдання — поділитися одним незабутнім спогадом.
- **Краще багато коротких роликів, ніж один довгий.**
- **Найімовірніше, що людина зможе розказати більше, ніж одну історію.** Тоді у процесі монтажу («нарізки») запису після зйомки можна зробити відразу кілька «червоних точок». Для кожного короткого відеоспогаду потрібно зафіксувати всі додаткові відомості.
- **Запишіть все, що людина говорить.** Не варто переривати оповідача зауваженням, що він каже «щось не те». Йому непросто говорити перед камерою, для нього це особливий

- момент та, можливо, перший досвід. Спробуйте направляти запитаннями.

- **Люди схильні забувати, відволікатися, плутати, домішувати чужі історії до своїх.** У жодному разі не можна обурюватися, насміхатися, показово дивуватися, кривлятися тощо. У розмовах про трагічне минуле, війну потрібно бути дуже делікатними, терплячими і спокійними. І пам'ятаймо про ввічливість!

Нагадайте оповідачеві, що ви домовлялися про можливі збережені світлини (різного роду предмети) періоду війни. Наприкінці зустрічі попросіть їх сфотографувати чи відсканувати. Це дозволить підкріпити розповідь документами, відстежити оригінальність події.

Ви можете зробити «фото на пам'ять» з людиною, у якої брали інтерв'ю. Воно знадобиться для обкладинки доданої історії на платформі та збереже ваші спогади про розмову.

ДІЗНАТИСЯ ДОДАТКОВІ ВІДОМОСТІ ПРО ОПОВІДАЧА

У процесі підготовки й запису інтерв'ю учень обов'язково повинен заздалегідь знати, що від оповідача потрібно отримати додаткові відомості. Це можна зробити тоді, коли зручно — на початку або у кінці зустрічі.

Ідеться про такі відомості:

- * обставини спогаду (воєнні дії, полон, Голокост, репресії, рух Опору, остарбайтери, життя в окупації, життя в тилу);
- * місце — обрати його з Google-maps;
- * у який час відбувалася подія зі спогаду (період 1939–1945 років);
- * відомості про людину зі спогаду (прізвище, ім'я, по батькові, прізвище при народженні);
- * статус людини на момент спогадів (військовий СРСР, військовий Німеччини, військовий іншої країни, цивільна особа, учасник руху Опору — радянського, /національного або іншого, в'язень, полонений, дитина до 16 років);
- * дата народження;
- * місце народження;

- * стаття;
- * віросповідання (атеїзм, православ'я, католицизм, греко-католицизм, протестантизм, юдаїзм, іслам, буддизм, інше);
- * рідна мова (українська, російська, їдиш, білоруська, польська, німецька, інша);
- * національність (українці, росіяни, білоруси, євреї, німці, поляки, румуни, інше).

8) ОБРОБЛЕННЯ ВІДЕО ПІСЛЯ ІНТЕРВ'Ю ТА ПІДГОТОВКА ДОДАТКОВИХ МАТЕРІАЛІВ

Після запису інтерв'ю потрібно обробити відеоматеріал. Якщо людина розповіла кілька спогадів, «наріжте» кілька окремих роликів.

Пам'ятаймо важливе правило: одне інтерв'ю — один спогад — одна «червона точка».

Може статися, що певний час відзнятої розмови відведено спілкуванню учня та оповідача. Тоді варто залишити для завантаження на платформу **ту частину відео, у якій ідеться про «червону точку»** — спогад оповідача. Решту інформації, яка безперечно важлива, краще зазначити в описі до відео.

СТВОРЕННЯ ОПИСУ ДО ВІДЕО/АУДІОРОЗПОВІДІ

Опис до відео/аудіорозповіді — це кілька речень про контекст спогаду. У ньому можна зазначити передумови події, супутні фактори, які на неї вплинули, роль оповідача у них, зрештою, чим вона закінчиться, які наслідки матиме для родини.

Опис є не обов'язковим для додавання історії (записаного спогаду) на платформу. Проте варто пам'ятати: він буде надзвичайно корисним для всіх, хто переглядатиме його у майбутньому. Адже зацікавлені не знатимуть того, що почув від оповідача учасник проєкту та що залишилось поза кадром. Таким чином, повноту історії, доданої на платформу, можна буде оцінити за наявністю такої додаткової інформації.

СТВОРЕННЯ ТРАНСКРИПЦІЇ

Після запису інтерв'ю бажано зробити його транскрипцію. Тобто, прослуховуючи фрагменти, записати його автентичний текст в документ word. Обсяг транскрипції точно не визначений, він залежить від конкретного спогаду.

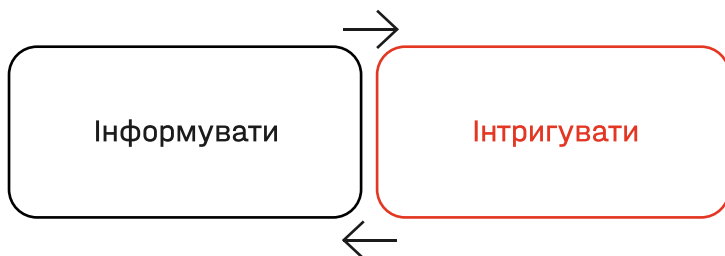
Транскрипція спростить пошук спогаду. Спеціальна програма зможе відбирати з тисяч інтерв'ю тематичні. За допомогою ключових слів користувачі зможуть знайти будь-яку історію та зіставити зі своєю.

ІНТРИГА В НАЗВІ АБО МИСТЕЦТВО НАЗИВАННЯ

Для записаних відео- чи аудіорозповідей назва є **обов'язковим елементом**. Вона має конкретизувати подію чи спогад, бути влучною і доречною, а не загальною фразою. Назва повинна зацікавити та трішки заінтригувати.

Хороша назва має дві головні ознаки: інформує, про що це відео, та спонукає зайти і переглянути.

Правило двох «І» для вдалої назви відео

Назва «червоної точки» повинна вказувати на тему спогаду і може починатися зі слів «Розповідь/історія/спогад про те, як...»

ПРИКЛАД НЕВДАЛОЇ НАЗВИ: «РОЗПОВІДЬ МОЄЇ БАБУСИ ПРО ДРУГУ СВІТОВУ ВІЙНУ».
ПРИКЛАД ВДАЛОЇ НАЗВИ: «ЯК МЕНІ ПОДАРУВАЛИ І ЗАБРАЛИ ВІЙСЬКОВИЙ КАШКЕТ»;

9) ЗАВАНТАЖЕННЯ МАТЕРІАЛІВ ІНТЕРВ'Ю НА ПЛАТФОРМУ ТА ВИКОРИСТАННЯ ІХ У ПЕДАГОГІЧНІЙ ПРАКТИЦІ

Покрокову інструкцію для завантаження історії (спогаду) на платформу шукайте на початку ґайду в параграфі «Як додати історію на платформу».

Матеріали для інтеграції історій проєкту «Червона точка: спогади» у шкільні уроки історії шукайте наприкінці ґайду в розділі «Практикум» (практичні кейси № 1 та № 2).

«ЧЕРВОНА ТОЧКА: ДОМАШНІЙ АРХІВ»

Кожен проєкт серії «Червона точка пам'яті» пропонує подорож певним окремим маршрутом. Щоб записати відео- чи аудіоінтерв'ю для проєкту «Спогади», потрібно відвідати своїх рідних чи знайомих. Для проєкту «Музеї» варто піти до місцевого музею. У проєкті «Пам'ятники» ми прокладаємо маршрут до пам'ятника чи меморіалу. А проєкт «Червона точка: домашній архів» запрошує подорожувати до власного будинку. Це не проста мандрівка, а справжня історична дослідницька експедиція. Адже ми всі зберігаємо вдома якісь цінні речі: світлини, родинні реліквії, книжки, твори мистецтва, документи минулого тощо. Історичні артефакти можна знайти на горіщі, у підвалі, ящику з паперами, старому фотоальбомі, шухляді... Такі речі можуть багато розказати про Другу світову війну і Голокост.

НАВИЩО ОПРАЦЬОВУВАТИ ДОМАШНІЙ АРХІВ

Домашній архів містить родинну історію. До нього належать усі предмети, які важливо зберегти для себе та для наступних поколінь. По-перше, йдеться про фізичне збереження таких предметів. По-друге, слід зберегти якомога більше відомостей про кожен із них. Адже цінність предметів домашнього архіву залежить від **наявності інформативного контексту** до кожного з них. Наприклад: що це за документ? Яка історія його появи в родині? Чим він важливий? Або: хто зображений на світлині? За яких умов? Що написано на звороті нерозбірливим почерком? З роками шанс знайти відповіді на такі запитання зменшується. Тому актуальність та необхідність опрацювання і зберігання артефактів домашнього архіву зростає.

Зрозуміло, що матеріальні предмети не вічні. Папір може вицвісти, розмокнути, світлини — пожовкнути, крихкі предмети — розбитися, дрібні — загубитися тощо. Тому важливо використовувати всі доступні технології для збереження предметів родинної пам'яті. Отже, оцифровування, тобто створення електронних (або фото-) копій артефактів — важливе і нагальне завдання. Адже електронні версії документів (або фотокопії предметів) зручні для збереження, сортування, автоматичного пошуку у базі даних, застосування, зокрема, в освіті. Такі копії можна надіслати миттєво будь-кому в будь-який куточок світу, зберегти у віртуальному сховищі і мати доступ до них у будь-який час та з будь-якого місця.

РОЛЬ ПЛАТФОРМИ «ЧЕРВОНА ТОЧКА ПАМ'ЯТІ» У РОБОТІ З ДОМАШНІМ АРХІВОМ

Платформа «Червона точка пам'яті» стане надійним допоміжним інструментом у збереженні та дослідженні артефактів домашнього архіву. А учасники проекту «Червона точка: домашній архів» мають можливість дізнатися, усвідомити та зберегти історію своєї сім'ї/роду.

Оцифрований артефакт необхідно завантажити на платформу із додаванням усієї відомої інформації про нього. Таким чином він перетвориться на «червону точку», доступну з будь-якої географічної точки.

Платформа дає змогу проводити наскрізний пошук серед різноманітних матеріалів за ключовим словом, використовуючи багато параметрів.

Наприклад, будь-хто зацікавлений зможе знайти серед масиву даних ті, в яких згадано про конкретну людину і відкрити неймовірні, можливо, неочікувані зв'язки. Проте для коректної роботи важливо правильно **заповнювати всі поля (характеристики предмета) під час додавання історії**. Що більше відомостей про предмет буде зазначено, то частіше він, як «червона точка», відобразатиметься у пошуку користувачів, це поглиблюватиме цінність завантаженої інформації.

Окрім безперечного значення для збереження історичної пам'яті родини, дослідження артефактів домашнього архіву залучає учнів до їх виявлення та систематизації, пошуку інформативного контексту та аналізу змісту. Така робота подібна до розвідок співробітників архівів та музеїв, перетворює предмети на першоджерела — фундамент для історичного дослідження.

ОРІЄНТОВНИЙ ПЛАН УЧАСТІ У ПРОЄКТІ «ЧЕРВОНА ТОЧКА: ДОМАШНІЙ АРХІВ»

1) ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ПРОЄКТОМ

Роботу з учнями варто починати зі з'ясування питань, що таке артефакт та які артефакти ми досліджуємо.

Що таке «артефакт»?

Артефакт (від лат. artefactum) — «штучно зроблений».

У вузькому розумінні це предмет матеріальної культури, виявлений під час археологічних досліджень. У широкому, загальноприйнятому — так називають усі предмети, створені людиною, що належать до певного історичного періоду.

Для проєкту «Червона точка: домашній архів» важливо, щоб артефакт належав до періоду Другої світової війни та/або Голокосту і мав свою особливу історію.

Які артефакти ми досліджуємо?

На платформі «Червона точка пам'яті» є три типи артефактів.

1) Офіційні документи (ті, які мають номер, серію, дату видачі органом влади):

- ▶ посвідчення особи;
- ▶ свідоцтво про народження;
- ▶ свідоцтво про смерть;
- ▶ свідоцтво про шлюб;
- ▶ свідоцтво про розірвання шлюбу;
- ▶ запис про усиновлення/удочеріння;
- ▶ реєстрація;
- ▶ сертифікат;
- ▶ диплом;
- ▶ наказ;
- ▶ повістка;
- ▶ довідка;
- ▶ мандат;
- ▶ нормативно-правовий акт.

2) Особисті речі:

- ▶ книга;
- ▶ періодичне видання;
- ▶ рукопис;
- ▶ лист;
- ▶ музичні ноти;
- ▶ друковані агітки;
- ▶ картина, малюнок;
- ▶ світлина;
- ▶ уніформа;
- ▶ побутові речі (посуд, одяг).

3) Нагороди:

- ▶ військові ордени, медалі тощо
- ▶ цивільні ордени, медалі тощо.

2) ПОШУК (ВИЯВЛЕННЯ) АРТЕФАКТІВ

Поцікавтеся чи відомо учням, які типи артефактів зберігаються у них вдома. Спонукайте до пошуку таких предметів за допомогою старших родичів. У цьому контексті дуже важлива участь школярів у проєкті «Червона точка: спогади». Адже для доповнення спогаду про Другу світову війну та Голокост можуть бути виявлені цінні знахідки, які вже ідентифіковані, підкріплені важливою описовою інформацією.

3) ОЦИФРОВУВАННЯ ТА СИСТЕМАТИЗАЦІЯ АРТЕФАКТІВ

Кожен виявлений артефакт домашнього архіву необхідно оцифрувати, тобто зробити його електронну копію. Для документів (паперових носіїв) найкращою буде скан-копія. Якщо немає технічної можливості, можна зробити і фотокопію. Звісно, фотокопія буде доречною і для всіх непаперових носіїв.

Кілька порад щодо фотографування:

- **контури світлин повинні максимально співпадати з формою артефакту** (стосовно документа) та захоплювати якнайменше навколишнього простору та сторонніх предметів;
- **максимальна чіткість зображення.** За можливості можна скористатися мобільним застосунком для створення якісних сканів документів;
- **відсутність тіней.** Завчасно потурбуйтеся про кут падіння світла, природного чи штучного.

Для систематизації артефактів можна запропонувати учням створити два види пронумерованих папок, у які розкласти виявлені предмети:

- у фізичні папки — справжні,
- в електронні — скани чи фото.

Критерієм для систематизації можуть бути типи артефактів, наведені вище.

Паралельно можна завести картки (фізичні та електронні), на які вносити виявлену інформацію про артефакти. На папках, у яких зберігаються фізичні картки, варто зробити пояснювальні написи.

Систематизація виявлених артефактів допоможе під час пошуку відомостей для їх опису. Наприклад, стан збереженості та вигляд паперових носіїв може наштовхнути на думку про час створення, спільний фон на світлинах — про місце.

4) З'ЯСУВАННЯ ВІДОМОСТЕЙ ПРО АРТЕФАКТ

Кожен виявлений артефакт домашнього архіву обов'язково потрібно описати. Саме повноцінний опис перетворює просту знахідку на історичне джерело. В архівах і музеях це роблять фахівці. У школярів є можливість спробувати себе в їхній ролі.

Варто спробувати знайти якомога більше інформації про кожен артефакт. Її джерелом можуть бути, перш за все, старші родичі, їхні друзі чи знайомі. З'ясовуючи імена людей, наприклад, зображених на світлинах, можна довідатися ще багато цікавого. І не лише про історію родини, а й у значно ширшому контексті. Можна паралельно почути унікальні спогади — «червоні точки» — очевидців події чи представників «постпам'яті», пов'язані з появою конкретного артефакту.

У пошуках відомостей про артефакт значно допоможе сумлінно проведена робота з систематизації. Прослідкувавши певну закономірність у виявлених предметах, варто звернутися (за можливості) до місцевого краєзнавчого музею, дослідників-краєзнавців. Адже фахівці можуть підказати багато корисних відомостей. До того ж, це допоможе поглянути на історію життя родини комплексно, у взаємозв'язку з історією краю, як на частину соціальної історії або «великої» політики. Знайомство з місцевим краєзнавчим музеєм дасть школярам змогу продовжувати дослідницьку діяльність, зокрема брати участь у проєкті «Червона точка: музеї».

Використовуючи будь-який спосіб пошуку відомостей про артефакти з домашнього архіву, учень/учениця поглибить знання щодо періоду Другої світової війни та Голокосту, розвине креативність та критичне мислення. У ході дослідження домашнього архіву може залишитися чимало запитань, на які важко або неможливо знайти відповіді. Проте навіть у цьому видно глибинний зміст такої діяльності. Адже вона змушує міркувати, аналізувати, зрештою — пам'ятати і шанувати історію своєї родини.

Завантажуючи електронну копію артефакту з домашнього архіву на платформу, необхідно зазначити про нього всю доступну інформацію. Без неї артефакт буде невидимим для пошукової системи. Перелік такої інформації (пропонується нижче) допоможе структурувати всі наявні відомості про предмет та спонукає до пошуку того, що залишається нез'ясованим.

Інформація, необхідна для додавання історії на платформу в проєкті «Червона точка: домашній архів»:

- фото артефакту;
- тип артефакту (офіційний документ, особиста річ, нагорода);
- назва історії;
- мова артефакту (українська, російська, їдиш, білоруська, польська, німецька, інша);
- до якої категорії подій належить артефакт (воєнні дії, полон, Голокост, репресії, рух Опору, остарбайтери, життя в окупації, життя в тилу);
- опис артефакту (тут може бути зазначена інформація щодо історії появи артефакту, його стосунок до родини, пов'язаний з ним глибокий спогад тощо);

- місце перебування артефакту (вибрати місце з Google-maps);
- дата чи період (упродовж 1939-1945 років);
- додаткова інформація (вказується за наявності: наприклад, орган влади, що видав документ); відомості про людину, якій належить/належав артефакт (це не обов'язковий для заповнення блок): прізвище та ім'я, рік/місце народження, стать, статус на момент появи артефакту, віросповідання, рідна мова, національність.

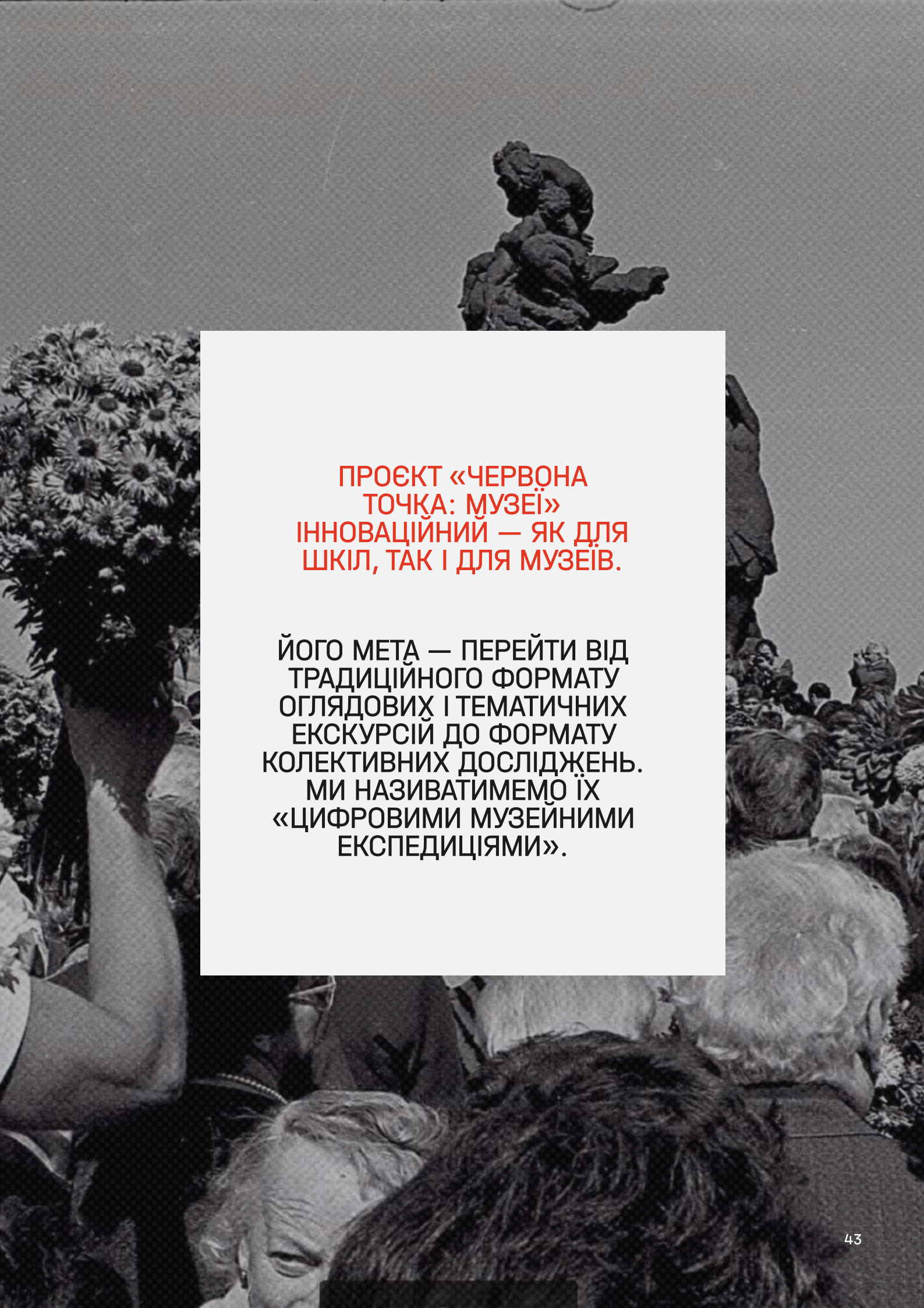
Матеріали для інтеграції історій проєкту «Червона точка: домашній архів» у шкільні уроки історії шукайте наприкінці ґайду в розділі «Практикум» (практичні кейси № 3 та № 4).

«ЧЕРВОНА ТОЧКА: МУЗЕЇ»

В Україні налічується велика кількість музеїв різних форм власності. Вони є багатофункціональними соціокультурними закладами, створеними для вивчення, збереження, використання та популяризації музейних предметів та музейних колекцій з науковою та освітньою метою, для знайомства з національною та світовою культурною спадщиною. Кожен відвідувач музею, залежно від віку, фаху, вподобань, шукає тут своє: пізнання, естетичне задоволення, розвагу. Музей дає чимало інформації про минуле.

XXI століття кидає виклики усім сферам нашого життя. Новітні технології дають нові можливості. Освіта має реагувати на зміни в суспільстві, задовольняти його потреби. Тому важливі додаткові освітні ініціативи, незвичні підходи до організації освітнього процесу. А вміння учнів користуватися сучасною технікою може допомогти поглибити їхні знання та навички.

Позаурочна краєзнавча робота, зокрема, використання музейних колекцій у навчанні) може стати творчим підходом. Занурення в музейне середовище допомагає навчатися пошукової, краєзнавчої, дослідницької роботи.

**ПРОЄКТ «ЧЕРВОНА
ТОЧКА: МУЗЕЇ»
ІННОВАЦІЙНИЙ — ЯК ДЛЯ
ШКІЛ, ТАК І ДЛЯ МУЗЕЇВ.**

**ЙОГО МЕТА — ПЕРЕЙТИ ВІД
ТРАДИЦІЙНОГО ФОРМАТУ
ОГЛЯДОВИХ І ТЕМАТИЧНИХ
ЕКСКУРСІЙ ДО ФОРМАТУ
КОЛЕКТИВНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ.
МИ НАЗИВАТИМЕМО ЇХ
«ЦИФРОВИМИ МУЗЕЙНИМИ
ЕКСПЕДИЦІЯМИ».**

Такі експедиції мають стимулювати інтерес дітей до відвідування музеїв. Кожна цифрова музейна експедиція має бути ретельно продумана і підготовлена.

Перехід від «лекційно-екскурсійного» до формату «експедиції» розвиватиме ініціативність, соціальну активність, поглиблюватиме навички самостійної роботи, розширюватиме можливості творчої праці. Учні залучаються до роботи з першоджерелами, що розвиватиме критичне мислення та аналітичні здібності. Музей стає простором інтеграції базової шкільної та додаткової освіти.

На інтерактивній мапі платформи «червоними точками» відображаються музеї, залучені до проєкту. Школярі мають можливість додавати оцифрований предмет до музею (з переліку) у вигляді історії — результату свого дослідження. При переході до віртуального музею можна переглянути уже наявні там предмети. Для пошуку та аналізу оцифрованих музейних предметів планується розміщення інтегрованих інструментів на окремих сторінках платформи.

ПРОЄКТ «ЧЕРВОНА ТОЧКА: МУЗЕЇ» ОРІЄНТОВАНИЙ НА РОБОТУ З МАТЕРІАЛАМИ ПЕРЕВАЖНО МІСЦЕВИХ МУЗЕЇВ УКРАЇНИ.

Хоча локальні (регіональні) заклади не такі знані, як великі і центральні музеї, у них можуть зберігатися важливі предмети. Для широкого кола зацікавлених проєкт створює умови для ознайомлення з музейними колекціями, подальшого їх вивчення, сприяє розвитку музейного туризму.

Колекції музеїв здебільшого не оцифровані, а заклад може не мати свого сайту. Вочевидь у багатьох музеях ще немає комп'ютеризації та автоматизації обліку музейних предметів, оцифрування найцінніших пам'яток історії, культури і мистецтва, мультимедійних видань. Описи колекцій навряд чи будуть розміщені у вільному доступі. Так що інформація про наявні в музеї предмети недоступна для зацікавлених.

Отже, пропонуємо створити своєрідний «консорціум»: школа — музей — експерти (-ки) освітньої платформи «Червона точка пам'яті». У межах проєкту школярі будуть фотографувати, систематизувати, аналізувати і додавати на платформу документи та інші музейні предмети періоду Другої світової війни та Голокосту.

ЦИФРОВА МУЗЕЙНА ЕКСПЕДИЦІЯ

1) ПЛАНУВАННЯ ТА ПІДГОТОВКА ЕКСПЕДИЦІЇ У МІСЦЕВИЙ МУЗЕЙ

Маршрут експедиції потрібно завчасно спланувати відповідно до наявних у музеї предметів, їх регіональної специфіки та теми експедиції.

Маршрут варто завчасно погодити з колективом музею. Важливо мати можливість фотографувати музейні предмети, зокрема, внутрішні сторінки газет, зворот документів тощо.

Важливим етапом підготовки експедиції є визначення її теми, яка може віддзеркалювати:

- аспекти історії Другої світової війни, які учні вивчають у межах шкільної програми (наприклад, специфіку боїв у даній місцевості, особливості окупаційної політики, діяльність учасників руху Опору, життєписи видатних земляків тощо);
- вшанування пам'ятних дат (днів), що відзначаються на національному або регіональному рівнях та присвячені подіям Другої світової війни та Голокосту.

На етапі підготовки експедиції доцільно обговорити з учнями типи історичних джерел, які будуть корисними під час дослідження обраної теми. Можливо, спрогнозувати, які саме з них очікується виявити у музеї.

Варто наголосити, що під час експедиції важливо запам'ятовувати, занотовувати всю побачену або почуту інформацію. Адже лише на етапі аналізу зібраного матеріалу (разом зі зробленими фотографіями) буде сформоване цілісне бачення теми. І в нагоді стане кожна деталь.

Залежно від теми експедиції учні можуть бути об'єднані у кілька груп, кожна з яких матиме своє конкретне завдання.

2) ЗАВДАННЯ ЕКСПЕДИЦІЇ:

- з'ясувати інформацію про музей (повна назва; адреса: вулиця, населений пункт, область; сайт — за наявності);
- попередньо ознайомитися з експозицією, присвяченою Другій світовій війні. Адже у ході екскурсії можуть бути задіяні не всі предмети, датовані 1939-1945 роками;

- дізнатися та зафіксувати інформацію про кожен музейний предмет, внесений до теми експедиції, за можливості — історію його появи в музеї;
- зафіксувати інформацію, озвучену екскурсоводом, адже багатьом достовірним подіям і явищам, що відбулися у даній місцевості, може бракувати матеріального підтвердження у цьому музеї;
- зробити максимально якісні фотографії музейних предметів, зважаючи на їхнє перебування за склом та недостатнє освітлення (фотографувати зі спалахом в музеях забороняється).

3) ІНФОРМАЦІЯ, НЕОБХІДНА ДЛЯ ДОДАВАННЯ ІСТОРІЇ НА ПЛАТФОРМУ В ПРОЄКТІ «ЧЕРВОНА ТОЧКА: МУЗЕЇ»:

- * обрати музей або додати музей (якщо він відсутній у запропонованому списку);
- * завантажити фото музейного предмета (одне або кілька за потреби);
- * вибрати з переліку тип музейного предмета (офіційний документ, історичний документ чи артефакт, техніка та зброя, нагорода);
- * мова музейного предмета (українська, російська, їдиш, білоруська, польська, німецька, інша);
- * до якої категорії подій належить музейний предмет (воєнні дії, полон, Голокост, репресії, рух Опору, остарбайтери, життя в окупації, життя в тилу);
- * опис музейного предмета (наприклад, історія появи в музеї, опис деталей, не відображених у офіційному описі в музеї, супутня історична інформація);
- * місце розташування музею (вибрати місце з Google-maps)
- * дата чи період між 1939 і 1945 роком, до яких належить музейний предмет;
- * назва історії;
- * додаткова інформація (вказується за наявності).

4) ПІДСУМКИ ЕКСПЕДИЦІЇ

Після завершення експедиції кожній з груп варто опрацювати виявлений історичний матеріал відповідно до заздалегідь узгодженої теми. Результатом може бути підготовлена спільна презентація або добірка зроблених у музеї світлин із детальним описом.

Опрацювання виявленого матеріалу передбачає:

- детальний опис кожного музейного предмета відповідно до виявленої або почутої інформації. Під час опису можна використовувати схему, за якою історія додається на платформу;
- систематизацію музейних предметів відповідно до наявних спільних ознак;
- з'ясування, чи вдалося виявити в музеї очікувані історичні джерела до теми;
- визначення обставин, що зумовили специфіку наявних музейних предметів, (наприклад, особлива географічна або стратегічна локація, активність ведення боїв та дій учасників руху Опору, політика приховування чи викривлення реального змісту подій у радянські часи тощо);
- обговорення результатів експедиції: яка роль музейних предметів, опрацьованих учасниками експедиції, у дослідженні обраної теми? Наприклад:
 - «Змогли доповнити, уточнити, спростувати, заперечити факти, відомі з курсів історії України та всесвітньої історії»,
 - «Що нового вдалося дізнатися завдяки експедиції?»,
 - «На які запитання (аспекти теми) не було знайдено відповіді?»,
 - «Який із музейних предметів найбільше запам'ятався, вразив учасників експедиції? Чому?»;
- додавання історій на платформу «Червона точка пам'яті», вибравши відповідний музей зі списку.

Матеріали для інтеграції історій проєкту «Червона точка: музеї» у шкільні уроки історії шукайте наприкінці ґайду в розділі «Практикум» (практичні кейси № 5 та № 6).

«ЧЕРВОНА ТОЧКА: ПАМ'ЯТНИКИ»

Термін «місце пам'яті» ввів у науку французький історик П'єр Нора в 1980-х роках. У його концепції місцями пам'яті є не лише географічні місця, а й символічні об'єкти і навіть нематеріальні речі (наприклад, вірш чи колір), з якими певна група людей пов'язує свої спогади, цінності, пам'ять.

Використання функціоналу платформи «Червона точка пам'яті» створює можливості для дослідження географічно локалізованих місць, що зберігають пам'ять про Голокост. Пам'ятник чи інший об'єкт пам'яті минулого дає змогу доторкнутися до глибшого змісту історії, вписати історію свого краю в контекст національний і навіть світовий. Робота з місцями пам'яті — це не лише серйозне історичне краєзнавче дослідження, а й внесок у збереження пам'яті про одну з найбільших трагедій ХХ століття.

ПРОЄКТ «ЧЕРВОНА ТОЧКА: ПАМ'ЯТНИКИ» – ЦЕ:

1) ВІДОБРАЖЕННЯ НА МАПІ ЛОКАЦІЙ МІСЦЬ ПАМ'ЯТІ

Зусиллями Благодійного фонду у 2019 році було видано «Пам'ять про Голокост. Каталог пам'ятників жертвам геноциду на території України»¹. До Каталогу увійшли всі пам'ятки, які вдалося виявити на території України, а його структура відповідає сучасному адміністративно-територіальному устрою України.

На платформі «Червона точка пам'яті» створено інтерактивну мапу, на яку «сірими точками» внесено всі пам'ятки з Каталогу. До них зазначена наявна базова інформація: тип пам'ятника, його місцезнаходження, ініціатор та дата встановлення, автор (скульптор чи архітектор), меморіальний напис. На жаль, Каталог не містить зображень та геолокації виявлених та вивчених пам'яток.

2) ПОШУК МІСЦЬ ПАМ'ЯТІ

Проєкт орієнтований на пошук місць пам'яті, що стосуються Голокосту — пам'ятників, пам'ятних знаків, місць масових убивств чи поховань тощо. Йдеться про різного роду місця пам'яті, які, можливо, невідомі широкому загалу. Проте, є чимало місць масових убивств, здійснених нацистами, на яких відсутні будь-які пам'ятні знаки. Такі немеморіалізовані місця із короткою історією та всіма матеріалами й свідченнями очевидців, які вдалося б знайти, беззаперечно суттєво розширять знання про Голокост.

3) ДОПОВНЕННЯ ТА/АБО УТОЧНЕННЯ ВІДОМОСТЕЙ ПРО МІСЦЯ ПАМ'ЯТІ

Незважаючи на те, що на платформі зазначено базову інформацію про виявлені і вивчені місця пам'яті, кожному учаснику (-ці) проєкту пропонується долучитися до пошуку додаткових та/або уточнювальних відомостей про них. Особливо актуально це буде для мешканців тих населених пунктів, де розміщені маловідомі чи невідомі пам'ятки. З цієї нагоди є чудова можливість долучитися до участі у проєкті школярам, застосовуючи навички командної праці та проєктної діяльності.

Місце пам'яті, недостатньо забезпечене візуальним або описовим контентом, відображене на інтерактивній мапі **«сірою точкою»**.

¹ Пам'ять про Голокост. Каталог пам'ятників жертвам геноциду на території України / Оксана Січова. — Київ: Меморіальний центр Голокосту «Бабин Яр», 2019. — 254 с.

Доповнення або/та уточнення відомостей про місце пам'яті передбачає:

- наявність якісного одного або кількох зображень пам'ятки і меморіального напису (за наявності);
- розташування об'єкта пам'яті — уточнення особливостей рельєфу місцевості, оскільки від них могли залежати обставини масових убивств;
- встановлення даних геолокації;
- уточнення навколишніх топонімічних назв;
- історію встановлення об'єкта пам'яті, можливо, реконструкції;
- важливе дослідження події, на позначення якої було встановлено пам'ятник.

Отже, важать усі щонайменші деталі, які вдасться відшукати. Це дозволить увести вивчені місця пам'яті у контекст історичної науки і поглибити загальне знання про Голокост.

Перелік відомостей, необхідних для додавання історії про місце пам'яті на платформу та перетворення його на «червону точку»:

- кілька світлин пам'ятника:
 - одне фото — фасад пам'ятника великим планом,
 - одне фото — пам'ятник з тильного боку,
 - одне фото — пам'ятник загальним планом з навколишніми об'єктами, щоб зрозуміти навколишній прості,;
 - одне фото — напис на пам'ятнику (за наявності);
- місце встановлення (паркова зелена зона, вулиця, площа, територія промислових об'єктів, поле, берег водойми, яр);
- GPS-координати місця (зчитати чи додати геолокацію з Google-maps);
- тип пам'ятника (пам'ятник, пам'ятний знак, пам'ятна дошка, могила, пам'ятник природи, заповідник, історична будівля, релігійна споруда, інше);
- додатково: назва пам'ятника;
- рік встановлення (дата з календаря);

- напис: мова повідомлення (українська, російська, іврит, їдиш, польська, німецька, змішана, інша);
- напис — текст;
- категорія жертв (євреї, роми, свідки Єгови, радянські військовополонені, люди з інвалідністю, діти, єврейські діти, мирні жителі);
- дата на позначення події, якій встановлено пам'ятник;
- опис події, на позначення якої встановлено пам'ятник.

Дослідження місцевих пам'яток історії періоду Другої світової війни та Голокосту стануть для школярів чудовим доповненням до вивчення базового курсу з історії України. Адже дослідження місць пам'яті можуть розповісти багато маловідомих сторінок історії рідного краю, про які не написано в підручниках чи в інтернеті. Краєзнавчі дослідження цікаві для усіх поколінь, адже дають можливість історії «ожити» у рідному населеному пункті. Беручи участь у дослідженні місця пам'яті, учні мають можливість зануритися в реалії минулого, нагоду відчувати вплив «великих» історичних подій на життя людей свого краю.

Участь школярів у проєкті «Червона точка: пам'ятники» найоптимальніше проглядається:

- у колективному форматі;
- методом проєкту;
- як форма позакласної роботи.

ОРІЄНТОВНА СХЕМА ВИВЧЕННЯ Й ОПИСУ МІСЦЕВОГО ПАМ'ЯТНИКА

1) Етап підготовки

- З'ясувати інформацію про наявність пам'ятників (пам'ятних місць) жертвам нацизму у населеному пункті. Обрати для дослідження один із них.
- Опрацювати інформацію про пам'ятник, доступну із відкритих джерел.
- Опрацювати історичний бекґраунд:
 - загальне тло історичних обставин, яких стосується пам'ятник;

- подію, на позначення якої встановлено пам'ятний знак.
- Організувати експедицію класу (групи) до пам'ятника. За можливості залучити до неї місцевого краєзнавця, співробітника музею чи просто знавця, який може поділитися важливими відомостями про пам'ятку.

2) Етап дослідження

- Зробити якісні світлини пам'ятника:
 - одне фото — фасад пам'ятника великим планом;
 - одне фото — пам'ятника з тильного боку;
 - одне фото фасаду загальним планом, щоб зрозуміти навколишній простір. Така фотографія дасть змогу краще орієнтуватися у місцевості розміщення пам'ятки, ступені догляду за нею;
 - одне фото — напис на пам'ятці (за наявності).
- Визначити точні GPS-координати місця розташування пам'ятника. Уточнити GPS-координати допоможуть мапи Google. Достатньо клікнути на місце розташування об'єкта на мапі, і збоку з'явиться опис та координати.
- Визначити місце встановлення пам'ятки (паркова зелена зона, вулиця, площа, територія промислових об'єктів, поле, берег водойми, яр).
- Уточнити особливості рельєфу місцевості. Це може бути один із визначальних моментів для розуміння, чому саме у цьому місці сталася трагедія, на позначення якої було встановлено пам'ятний знак (або й узагалі знака немає). Побачити та критично проаналізувати місцевість неабияк допоможе глибше зрозуміти обставини події, можливо, навіть деталі, які «загубилися» в роках.
- Уточнити місцеві топонімічні назви, вказати їх в описі до пам'ятки у називному відмінку. Це може бути назва лісу, місцевості, яка відома тільки місцевому населенню. Вона виявиться дуже корисною для дослідників, не так обізнаних із місцевою специфікою, котрі не матимуть змоги відвідати даний населений пункт.
- Проаналізувати візуальне оформлення, деталі пам'ятника.

- Уточнити меморіальний напис на пам'ятнику (інформацію, яка зазначена), мову та стиль повідомлення.
- З'ясувати, чи проводяться будь-які комеморативні практики біля цього пам'ятника (чи хто-небудь його відвідує). Цю інформацію можна почерпнути як із місцевої преси, так і розпитуючи краєзнавців чи жителів населеного пункту. Якщо пам'ятник відвідують хоча б раз на рік — він, принаймні, функціонує як місце пам'яті. Якщо ж жодних колективних заходів там не відбувається — тоді це місце не зовсім функціональне.
- Під час додавання історії на платформу таку інформацію потрібно вказувати в поле «додаткова інформація».
- Під час польового дослідження місця пам'яті можуть залишитися не з'ясованими деякі аспекти. У такому випадку може бути корисним ще один спосіб пошуку інформації: розпитати літніх людей про те, що їм відомо про місце пам'яті та події, які там відбувалися. Таким чином можна поєднати участь у двох проєктах платформи: «Червона точка: пам'ятники» та «Червона точка: спогади».

3) Етап аналізу

Після завершення підготовчого та дослідницького етапів роботи з пам'яткою всі відомості варто проаналізувати та оформити.

- Узагальнити всі зібрані відомості про пам'ятку у вигляді картки-опису, презентації.
- Відстежити історію встановлення пам'ятника (хто ініціатор, чому та коли встановлений, чому встановлений саме в цьому місці?).
- Порівняти: що було відомо про пам'ятник та вдалося уточнити/доповнити у ході дослідження?
- Визначити, що залишається не з'ясованим:
 - в обставинах події, на позначення якої встановлено пам'ятку;
 - в історії встановлення пам'ятки.
- З'ясувати, у чому значення пам'ятника, чому важливо зберегти його для історії?

- Додати історію про пам'ятник на платформу «Червона точка пам'яті».

Для продовження творчої роботи з місцем пам'яті можна використати такі ідеї:

- скласти картку-опис пам'ятника з усіма його даними;
- скласти хронологічну таблицю подій, пов'язаних із пам'ятником;
- підготувати історичний портрет постаті, пов'язаної з подіями, які увіковічив пам'ятник;
- розробити міні-путівник місцевості з описом розташування та історії пам'ятника;
- доповнити знання про пам'ятник відомостями, що можуть зберігатися у місцевому музеї;
- скласти опитування/тестування про історію пам'ятника.

Матеріали для інтеграції історій проекту «Червона точка: пам'ятники» у шкільні уроки історії шукайте наприкінці ґайду в розділі «Практикум» (практичні кейси № 7 та № 8).

ПРАКТИКУМ

I. ПРАКТИЧНІ КЕЙСИ ЗА МАТЕРІАЛАМИ ПРОЄКТУ «ЧЕРВОНА ТОЧКА: СПОГАДИ»

Пропонуємо кілька практичних кейсів до теми «Україна в роки Другої світової війни» з використанням матеріалів платформи «Червона точка пам'яті».

Практичний кейс — це спроба інтегрувати «живий» спогад (справжню «червону точку») у навчальний процес; показати як цей спогад пов'язується з подіями до, під час та після Другої світової війни, тобто продемонструвати тяглість історичного процесу, вийти за межі однієї теми; навести учня на роздуми про різні події та навчитися аналізувати обставини, що їх супроводжували.

Такий вид роботи матиме глибші наслідки, аніж банальне заучування теми. Змусить замислитися над формуванням суспільних стереотипів та політичних маніпуляцій. Учні невимушено знайомитимуться зі сторінками минулого, що виходять за межі шкільної програми.

Представлені практичні кейси допоможуть розкрити зміст звичайних, на перший погляд, відеоспогадів. Покажуть, що кожен спогад («червона точка») має історичну цінність, а життя «звичайних людей» відбувається на тлі «великих подій». Спонукаючи учнів до пошуку і фіксації «червоних точок», а потім — до аналізу їх змісту, вчитель/вчителька створюватиме умови для формування у школярів навиків критичного мислення та командної праці, аналітичних здібностей.

Після опрацювання матеріалів практичних кейсів учням можна дати домашнє завдання: знайти і записати історію про Другу світову війну і/або Голокост та додати її на платформу.

ПРАКТИЧНИЙ КЕЙС 1

ДО ТЕМИ «УКРАЇНА В РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ» НА ОСНОВІ ІСТОРІЇ ЗА ПРОЄКТОМ «ЧЕРВОНА ТОЧКА: СПОГАДИ»

МЕТА:

Спонукаючи учнів до аналізу першоджерел, до самостійних суджень та поглибити навички самоосвіти.

ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ. ПІСЛЯ ВИКОНАННЯ ЦЬОГО ЗАВДАННЯ УЧНІ ЗМОЖУТЬ:

- пояснювати зміст нових термінів;
- критично оцінювати активно вживану в СРСР термінологію;
- співвідносити факти та події із життя окремих людей із явищами загального характеру під час нацистської окупації;
- усвідомити масштаб Голокосту;
- розуміти причини, чому частина радянського суспільства бажала повалення радянської влади.

ОБЛАДНАННЯ:

- офлайн-заняття — комп'ютер, проектор, мультимедійна дошка, смартфон, роздатковий матеріал;
- онлайн-заняття — комп'ютер.

ІСТОРИЧНИЙ МАТЕРІАЛ:

Спогад про порятунок українцями євреїв у селищі Вороновиця Вінницької області.

<https://edu.babynyar.org/projects/3/posts/red-dot-memories-7uxrw>

Ніна К., (1924 р.н) Ганна В. (1902 р.н), Вороновиця, Вінницька область

АУДИТОРІЯ: УЧНІ 9-11 КЛАСІВ.
ТРИВАЛІСТЬ: 45 ХВИЛИН.
ФОРМАТ: УРОК, ФАКУЛЬТАТИВ, ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ.

ПЛАН ЗАНЯТТЯ:

Повторіть з учнями (за потреби поясніть) поняття, наприклад, «Голокост», «геноцид», «новий порядок», «Праведники народів світу».

1. Запропонуйте учням ознайомитися зі спогадом про розстріли євреїв у Бабиному Яру.

«ЯК МОЇ БАБУСЯ І МАМА ПЕРЕХОВУВАЛИ СІМ'Ю ЄВРЕЇВ У ВОРОНОВИЦІ»

«- Ваші Бабуся і мама під час війни я так розумію допомагали... – Вони переховали сім'ю євреїв Гонтмахерів. В кінці серпня це по розповідям мами, тому що я застала дядю Рахміла, тьотю Соню, Фаню, Фіму, но я ж не була во время війни, я післявоєнна. А вони, розказувала мама, що ця сім'я, як вели євреїв на розстріл, туди за сахарний завод під Степанівський, вони вбігли з маленькою дитиною, Фімі тоді було десь два рочки. З речами, з чемоданом, так як їм казали. Вбігли і попросили спасти. Так як моя бабушка завжди зверталася до наших вороновицьких євреїв за допомогою, вони їй допомагали, підтримували, бо вона осталась в 29 років вдова з чотирма дітьми малими від семи до одного року. Вони знали куди прийти і прийшли. Бабушка... хата була маленька, під соломою, та щей на межі десь упала бомба і дві кімнати знесло і це сталися тако тільки сіни з погребом, кладовка, кухня і кімнатка. Бабушка з дітьми, це їх п'ятеро і троє людей. Вони за ніч вирили в кухні яму. Діти були доросліші. Мамі вже було 17 років в сорок першому році. Вони вирили яму і в цій ямі ховалися три роки до визволення Вінниці і Вороновиці. Знаєте, дуже було тяжко. Тьотя Соня не їла свинини. Тоді ж та війна. Німці, що могли позабирали. Вони правда прийшли з речами і бабушка з тьотью Гальою ходили по селам в Маківку, в Кальнишівку і сюди на Обідне, сюди на Немирівський район і міняли речі на їду, щоб можна було прокормити, бо самих п'ятеро і їх троє. Восьмеро людей в хаті. І ще й дали на постой румина. Тоді стояли тут румини, часть якась. І румин був. Цей румин знав, що євреї є. І він не видав їх. Було тяжко чого? Навіть я представити собі не можу. В теперішніх умовах як подумала, що три роки люди прожили в ямі, виходили тільки серед ночі, ну Фіму маленького брали, як ніхто не йшов по вулиці, і брали його в кімнату, щоб він трохи побігав, бо це ж

могла бути і атрофія і всьо. Вони могли розім'ятися. Ви розумієте? Яма земляна. Це дуже страшно було. Ну пережили все...».

2. Запитання до змісту (тексту) джерела та його аналіз.

Після перегляду обговоріть це відео: поставте наступні запитання та вислухайте відповіді двох-трьох учнів.

Отже, українська родина врятувала єврейську родину Гонтмахерів, хоча це загрожувало українцям смертною карою протягом всього часу нацистської окупації.

Чому, на вашу думку, українці зважилися на такий вчинок?

Як ви вважаєте - чому румунський солдат, який перебував "на постой" в хаті, не розповів німцям про цей факт і не видав українців та євреїв?

Які емоції викликало у вас це відео: що вас вразило або здивувало, змусило замислитися?

► Спробуємо, також вибрати ключові фрази з тексту для подальшого аналізу.

«В КІНЦІ СЕРПНЯ... ВЕЛИ ЄВРЕЇВ НА РОЗСТРІЛ».

1) Обговоріть з учнями перебіг бойових дій на території України влітку 1941 року. Коли було окуповано Вінниччину нацистами і де проходила лінія фронту на кінець серпня?

2) Чому нацисти одразу збирали й винищували єврейське населення?

3) Навіщо людям наказували брати з собою речі та чемодани?

4) Пригадайте (обговоріть) з учнями обставини та масштаб подій 29-30 вересня 1941 року в Києві у Бабиному Яру. Порівняйте це зі знищенням євреїв у Вороновиці.

«ЦЕЙ РУМИН ЗНАВ, ЩО ЄВРЕЇ Є. І ВІН НЕ ВИДАВ ЇХ».

1) Обговоріть із учнями, що їм відомо про участь у війні держав-союзниць нацистської Німеччини.

- 2) Які територіальні плани щодо України мала Румунія?
- 3) Що таке Трансністрія?
- 4) Чи відомо вам щось про Голокост в румунській зоні окупації? Чи відрізнявся він від Голокосту в німецькій зоні окупації?
- 5) В який період румунські військові могли перебувати на території Вінниччини? Коли Румунія вийшла з війни на боці Німеччини?

► Після вашої історії або перегляду та обговорення відео, підведіть учнів до регіонального контексту. Свій Бабин Яр, як місце де зневажали та знищували євреїв, ромів, та просто тих, хто не подобався нацистам, існував у багатьох селах і містах України. Чи розповідали вам батьки, бабусі та дідусі свої спогади про війну та Голокост?

Після опрацювання практичного кейсу та обговорення, можна дати завдання учням, щоб вони самі дізналися у свої різних подробиці Другої світової війни чи Голокосту і запитали: «Який найсильніший спогад про Другу світову війну чи Голокост вони пам'ятаю».

ПРАКТИЧНИЙ КЕЙС 2

ДО ТЕМИ «УКРАЇНА В РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ» НА ОСНОВІ ІСТОРІЇ ЗА ПРОЄКТОМ «ЧЕРВОНА ТОЧКА: СПОГАДИ»

МЕТА:

Спонукає учнів до аналізу першоджерел, до самостійних суджень та поглибити навички самоосвіти.

ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ. ПІСЛЯ ВИКОНАННЯ ЦЬОГО ЗАВДАННЯ

УЧНІ ЗМОЖУТЬ:

- пояснювати зміст нових термінів;
- критично оцінювати активно вживану в СРСР термінологію;
- співвідносити факти та події із життя окремих людей із явищами загального характеру (повернення остарбайтерів додому, проблема вибору, зустріч у СРСР);
- групувати згадані факти відповідно до подій, явищ, процесів;
- визначати передумови нового витка ідеологічного пресу та контролю над радянським суспільством після закінчення Другої світової війни.

ОБЛАДНАННЯ:

- офлайн-заняття — комп'ютер, проектор, мультимедійна дошка, смартфон, роздатковий матеріал;
- онлайн-заняття — комп'ютер.

ІСТОРИЧНИЙ МАТЕРІАЛ:

Історичний матеріал: спогад про повернення додому остарбайтерів після праці в нацистській Німеччині.

<https://edu.babynyar.org/projects/3/posts/red-dot-memories-39e3>

Джало Марія (дата народження 25.11.1924, 20 років на момент спогаду), Західна Німеччина, Квітень - липень 1945 року.

АУДИТОРІЯ: УЧНІ 9–11 КЛАСІВ.
ТРИВАЛІСТЬ: 45 ХВИЛИН.
ФОРМАТ: УРОК, ФАКУЛЬТАТИВ, ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ.

ПЛАН ЗАНЯТТЯ

Повторіть із учнями поняття, наприклад, «західні союзники», «холодна війна», «остарбайтери», «еміграція», «тоталітарна держава», «соціалістичний реалізм».

1. Запропонуйте учням ознайомитися зі спогадом про повернення додому остарбайтерів після праці в нацистській Німеччині.

ЯК МОЇХ ДІДУСЯ І БАБУСЮ ВЗЯЛИ У РАДЯНСЬКИЙ ПОЛОН

Перед цими подіями бабуся і дідусь оповідача працювали на фермі під Зальцбургом, були остарбайтерами. Після капітуляції Німеччини вирішувалася подальша доля таких людей.

«...Ця ферма знаходилася у західній частині Німеччини. Коли американці їх звільнили, був якийсь проміжний період, коли не одразу всі встали і пішли додому, поступово вирішувалася подальша доля цих людей.

Американці пропонували дідусю і бабусі переїхати в Америку, допомогти з документами, казали, що там є робота. Але в той же ж час були і люди з боку Радянського Союзу, які агітували вертатися, казали, що все буде чудово.

Мої бабуся і дідусь вирішили вернутися, вони скучили за рідним домом. І тут їх, можна сказати, взяли вже у полон, люди, ті що з Радянського Союзу. Їх розлучили. Розповідали, що були жахливі умови їх утримування, по 18 людей в малій кімнаті, без туалету. Раз на день давали щось трошки поїсти, їх допитували, принижували, звинувачували у тому, що вони зрадники, вибивали з них зізнання у тому, що вони шпіони.

У кінці, коли їх відпустили, їм сказали, що ви можете жити тільки в своєму селі, інакше вас звинуватять, як шпіонів. Дідусь і бабуся вернулися у своє село, одружилися — і так почалася вже інша історія».

2. Запитання до змісту (тексту) джерела та його аналіз

Спробуємо вибрати ключові фрази з тексту для подальшого аналізу.

«АМЕРИКАНЦІ ЇХ ЗВІЛЬНИЛИ».

1) Пригадайте участь західних союзників СРСР у подіях Другої світової війни, їхні дії на різних фронтах війни.

2) Яким чином американці опинилися у західній частині Німеччини?

3) Учитель може повідомити учням 9-10 класів про розгортання «холодної війни» після завершення Другої світової, боротьбу за

сфери впливу між двома «таборами» держав (пояснити в історичному контексті вжитий вираз «західна частина Німеччини»).

«ПЕРЕЇХАТИ В АМЕРИКУ».

1) Чому у багатьох громадян СРСР були підстави боятися (або не хотіти) повертатися додому?

Варто пригадати політику радянської влади упродовж 1920-х - 1930-х років (індустріалізацію, примусову колективізацію, Голодомор, Великий терор).

2) Подумайте, чому в СРСР замовчувалася тема переїзду частини остарбайтерів (громадян СРСР) на постійне проживання в Америку?

«БУЛИ І ЛЮДИ З БОКУ РАДЯНСЬКОГО СОЮЗУ, ЯКІ АГІТУВАЛИ ВЕРТАТИСЯ».

1) Варто обговорити з учнями, яку роль відіграють агітація та пропаганда у тоталітарній державі.

2) Яку мету переслідували ті, хто агітував остарбайтерів повертатися додому?

3) Чому для радянської влади було важливо повернути остарбайтерів у межі СРСР?

Можна згадати, що власну пропаганду здійснювала у свій час і влада нацистської Німеччини. Люди, які були вивезені на примусову працю (як і ті, хто жив на окупованих територіях), отримували інформацію про злочини радянської влади (різного рівня правдивості). Подібна інформація, «вивезена» остарбайтерами, могла не найкращим чином вплинути на імідж СРСР на міжнародному рівні, тим більше в умовах боротьби за сфери впливу. З іншого боку, у роки війни остарбайтери пізнали інше життя — не таке, як у СРСР. Подібний «досвід» був зайвим для радянського керівництва.

«ЗВИНУВАТЯТЬ ЯК ШПІОНІВ».

1) Як радянська влада після війни трактувала важку працю остарбайтерів?

Люди, які вимушено працювали у нацистській Німеччині, розглядалися радянською владою як шпигуни та зрадники. Адже своєю працею зміцнювали добробут ворога.

2) Які заходи застосовувалися радянським керівництвом до оstarбайтерів, що поверталися додому?

Радянське керівництво здійснювало кількомісячну перевірку усіх осіб, що поверталися з праці в Німеччині. Лише ті, хто пройшли таку «перевірку», могли повернутися додому. Навряд чи ми колись дізнаємося, скільки було людей, яким не дозволили повернутися у рідне село і вони назавжди залишилися у радянських таборах або на засланні. А офіційна пропаганда цей аспект замовчувала або демонструвала у викривленому світлі.

3) Як офіційна пропаганда формувала суспільну думку щодо повернення оstarбайтерів? **Див. додаток 1.** Якими зображені люди на плакаті? Які деталі плакату не співпадають з реальністю?

4) Доречно згадати про новий виток ідеологічного пресу та контролю над радянським суспільством, що було встановлено у ході вигнання нацистів та повернення радянської влади.

ДОДАТОК 1

Плакат, створений у стилі «соціалістичного реалізму» для формування суспільної думки і приховування реального змісту політики СРСР щодо оstarбайтерів.

II. ПРАКТИЧНІ КЕЙСИ ЗА МАТЕРІАЛАМИ ПРОЄКТУ «ЧЕРВОНА ТОЧКА: ДОМАШНІЙ АРХІВ»

Артефакти з домашнього архіву розповідають про родинну історію. Кожен із них окремо «скаже» мало, а розміщений на платформі, у вигляді анотованого фото, стане частиною безперервного історичного контексту.

Залучення артефактів із домашнього архіву у навчальний процес допоможе будувати навчання на аналізі першоджерел (різних типів), розвивати критичне мислення, вміння зіставляти дані. Зрештою, співвідносити факти та події із життя окремих людей з явищами загального характеру.

Після опрацювання матеріалів практичних кейсів учням можна дати домашнє завдання: дослідити артефакт із домашнього архіву часів Другої світової війни та додати його історію на платформу.

ПРАКТИЧНИЙ КЕЙС 3

ДО ТЕМИ «УКРАЇНА В РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ» НА ОСНОВІ ІСТОРІЇ ЗА ПРОЄКТОМ «ЧЕРВОНА ТОЧКА: ДОМАШНІЙ АРХІВ»**МЕТА:**

Спонукає учнів до аналізу першоджерел, вивчення історії через дослідження історії родини.

ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ. ПІСЛЯ ВИКОНАННЯ ЦЬОГО ЗАВДАННЯ УЧНІ ЗМОЖУТЬ:

- пояснювати зміст нових термінів;
- навчитися працювати зі світлинами;
- поглибити знання про долю оstarбайтерів;
- співвідносити факти та події із життя окремих людей з явищами загального характеру.

ОБЛАДНАННЯ:

- офлайн-заняття — комп'ютер, проектор, мультимедійна дошка, смартфон, роздатковий матеріал;
- онлайн-заняття — комп'ютер.

ІСТОРИЧНИЙ МАТЕРІАЛ:

Світлина «Звістка про те, що живий», підписана Тимошенком Михайлом Костянтиновичем.

<https://edu.babynyar.org/projects/2/posts/red-dot-home-archives-c616>

ФОРМАТ: УРОК, ФАКУЛЬТАТИВ, ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ.

ПЛАН ЗАНЯТТЯ:

1. Повторіть з учнями деякі поняття, наприклад, «остарбайтери», «тоталітарна держава».
2. Запропонуйте учням ознайомитися з відомостями історії та світлиною, підписаною Тимошенком Михайлом Костянтиновичем (1924 року народження).

ВІДОМОСТІ ПРО ТИМОШЕНКА МИХАЙЛА КОСТЯНТИНОВИЧА

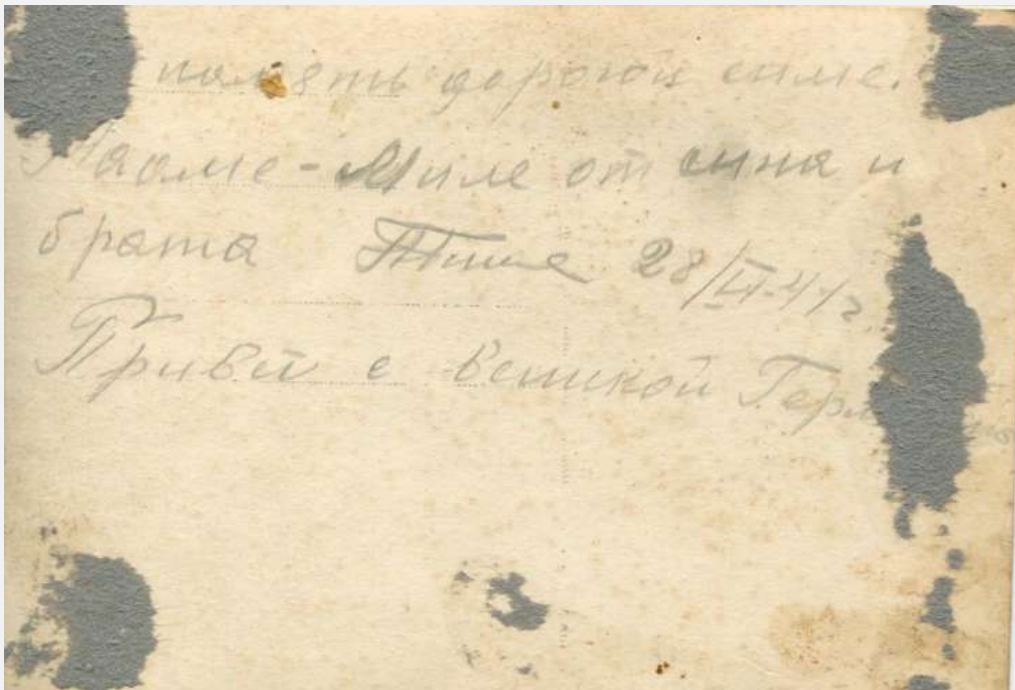
- ▶ Місце і дата народження — село Широке (Дніпропетровська область), 24 січня 1924 року.
- ▶ Національність — українець.
- ▶ Віросповідання — православний .
- ▶ Рідна мова — українська.
- ▶ Професія/статус — робітник УРСР.

ТРАНСКРИПЦІЯ

Тимошенка Михайла Костянтиновича (1924 року народження) влітку 1942 року, разом із іншими юнаками із села, вивезли на важкі роботи до Німеччини. Йому судилося розділити долю тисяч радянських молодих людей, які стали остарбайтерами. Спочатку, маючи можливість, щоб утішити свою матір та рідних, він надсилав світлини. Їх він підписував простим олівцем. Усього він надіслав три звісточки. Після цього доля Михайла невідома. Він зник безслідно.

Крайній ліворуч — Михайло

Напис зроблено простим олівцем на звороті фотографії, яку Михайло надіслав матері з Німеччини.

Обговорення з учнями відомостей з транскрипції

- ▶ Вивезення Михайла на примусові роботи до Німеччини відбулося влітку 1942 року. Як можна пов'язати саме цей рік з темпами окупації нацистами території УРСР? Де проходила лінія фронту влітку 1942 року?
- ▶ Чи можемо ми зробити узагальнений висновок, якого віку люди ставали оstarбайтерами?
- ▶ Можна порозмірковувати, чому у 1942 році Михайло перебував на окупованій території УРСР, а не у лавах червоної армії?
- ▶ Дуже цікавий момент: яким чином діяла пошта на окупованих Німеччиною територіях? Адже кожна з воюючих держав докладала особливих зусиль для забезпечення поштового зв'язку. Надходження повідомлень від рідних мало величезне значення як для тих, хто був на фронті, так і для тих, хто перебував у тилу. Наприклад, поштові вагони можна було чіпляти до будь-яких поїздів, оскільки вони мали не менший пріоритет, ніж вагони з боєприпасами.
- ▶ Аналізуючи світлину та напис на ній, ми не маємо відомостей, чи існував до неї конверт. Учні можуть висловити свої припущення щодо переваг і недоліків використання конвертів під час війни.
- ▶ Всі листи ретельно перевірялися цензурою, адже могли бути перехоплені ворогом. Наприклад, солдат не повинен був отримувати листи з дому з поганими новинами напередодні бою. Поштові повідомлення мали і значний агітаційний характер, зокрема це стосується листів оstarбайтерів додому.
- ▶ Доля Михайла. Обговорити умови життя та праці оstarбайтерів, зокрема, те, що Михайло не повернувся додому після війни. Звернути увагу на те, що долю оstarбайтерів після війни визначала радянська влада. До людей, примусово вивезених до Німеччини, ставилися як до шпигунів, підозрювали їх у «зраді». Тому доля Михайла та багатьох, подібних йому людей, на жаль, залишається нез'ясованою.

Дослідження фотоджерела

Світлина і напис на її звороті є епізодом родинної історії. Однак вони відображають явище, яке мало великий масштаб в межах УРСР. Використання цього артефакту з домашнього архіву допоможе учням

глибше ознайомитися з темою примусового вивезення людей на працю до Німеччини. Співвідносити факти та події із життя окремих людей з явищами загального характеру.

Завдання для учнів

1. Опишіть, що ви бачите на світлині (найменша помічена вами деталь може мати важливе значення).
2. Зверніть увагу, чи позували люди для цієї світлини спеціально. Чому в цей момент і на цьому місці опинився фотограф? Хто міг бути цим фотографом? Для чого він зробив цю світлину?

Нацистська окупаційна влада докладала значних зусиль (агітація, пропаганда, примус) для масового вивезення людей на працю до Німеччини. Можливо, таке епізодичне фотографування, з подальшим надсиланням відомостей оstarбайтерами додому, було частиною нацистської політики. Адже повинно було формувати у рідних чи знайомих примусово вивезеної людини уявлення про щасливе життя та працю в Німеччині.

 <https://naurok.com.ua/pam-yatki-dlya-roboti-na-uroci-istori-191384.html>.

Частково використано схему з «Пам'ятки для роботи з фотоджерелами» із ресурсу

Див. додаток 1.

3. Який вигляд мають люди на фото? Як вони одягнені (можливо, є чи можуть бути позначки на одязі)?
4. Чи все у цій світлині реалістичне?
5. Чи можна зробити висновок про вид роботи, яку виконували ці люди?
6. Чи є на світлині якась текстова інформація (написи)?
7. Зіставте інформацію зі світлини з інформацією з інших джерел. Складіть цілісне уявлення.
8. Чи суперечать одне одному світлина та напис на її звороті? На звороті світлини вказана дата 28.06.41, тобто через кілька днів від початку німецько-радянської війни. Виглядає очевидним, що ця дата була написана не Михайлом з Німеччини. Ким і коли — залишається

нез'ясованим.

9. На які запитання світлина не може дати відповіді? Якої інформації бракує?

ДОДАТОК 1

 <https://babynyar.org/ua/library/items>

Плакати завантажено з ресурсу

ПРАКТИЧНИЙ КЕЙС 4

ДО ТЕМИ «УКРАЇНА В РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ» НА ОСНОВІ ІСТОРІЇ ЗА ПРОЄКТОМ «ЧЕРВОНА ТОЧКА: ДОМАШНІЙ АРХІВ»

МЕТА:

Спонукаати учнів до аналізу першоджерел, вивчення історії через

дослідження історії родини.

ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ. ПІСЛЯ ВИКОНАННЯ ЦЬОГО ЗАВДАННЯ УЧНІ ЗМОЖУТЬ:

- пояснювати зміст нових термінів;
- навчитися працювати з артефактами з домашнього архіву;
- розуміти місце окремого предмета в контексті важливих (загальновідомих) подій.

ОБЛАДНАННЯ:

- офлайн-заняття — комп'ютер, проєктор, мультимедійна дошка, смартфон, роздатковий матеріал;
- онлайн-заняття — комп'ютер.

ІСТОРИЧНИЙ МАТЕРІАЛ:

<https://edu.babynyar.org/projects/2/posts/red-dot-home-archives-c9e1>

Фото чашки від німецьких втікачів

АУДИТОРІЯ: УЧНІ 9–11 КЛАСІВ.
ТРИВАЛІСТЬ: 45 ХВИЛИН.
ФОРМАТ: УРОК, ФАКУЛЬТАТИВ, ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ.

ПЛАН ЗАНЯТТЯ:

- 1. Повторіть з учнями деякі поняття, наприклад, «окупаційні зони», «Райхскомісаріат “Україна”», «тоталітарна держава», «Третій райх».**
- 2. Запропонуйте учням ознайомитися з історією «Чашка від німецьких втікачів».**

Чашка, яка належала німецьким окупантам. Вона залишилася в нашій родині після їхньої втечі.

ТРАНСКРИПЦІЯ

«У 1942 році в селі Широкому Дніпропетровської області перебували німецькі окупанти. Декілька німців оселилися в будинку Тимошенко Фекли Олексіївни (1897 року народження). На той момент вона проживала із донькою Людмилою, а її син Іван перебував на фронті. Її молодшого сина забрали на роботу до Німеччини. Німці грабували і знущалися над людьми. Феклу з дитиною вигнали із власного дому. Будинок зайняли самі і оселилися в ньому. Навезли посуду, постіль та інші речі. Бідні жінки були змушені жити в конюшні, яка взимку не опалювалася. Після звільнення села радянськими військами багато німецьких речей, серед яких був сервіз із гербом Третього рейху, залишилися у родині. Сьогодні зберігаються як пам'ять про ті страшні часи».

Обговорення з учнями відомостей з транскрипції

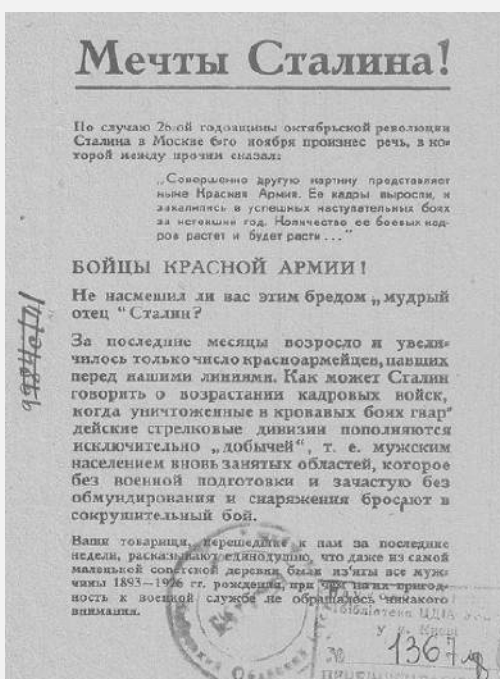
- ▶ пригадайте хронологію просування нацистських військ по території УРСР;
- ▶ у межах якої окупаційної зони перебувала Дніпропетровщина?

- ▶ з'ясуйте ставлення окупантів до місцевого населення;
- ▶ пригадайте, чому до гітлерівської Німеччини застосовується назва «Третій райх»? Згадайте, коли існувала «перша» і «друга» імперії?
- ▶ порівняйте символіку трьох німецьких імперій, використовуючи додаткові джерела інформації;
- ▶ зробіть висновок про засади існування тоталітарної держави, її всеохопного контролю і впливу на населення, зважаючи на розміщення державної символіки навіть на посуді;
- ▶ прослідкуйте застосування символіки у різних сферах життя за допомогою додатка 1 (на чашці та на листівці використовується однакове зображення);
- ▶ усвідомте, що будь-яка річ може набути особливої історичної цінності, зважаючи на контекст, у якому перебуває/перебувала. На перший погляд простий предмет побуту може «розповісти» велику історію про важкі роки життя конкретної родини. Очевидно, що для цієї родини чашка стала символом періоду життя в нацистській окупації.

ДОДАТОК 1

<https://babynyar.org/ua/library/items/3822>

«Мрії Сталіна!» Антисталінська пропагандистська листівка, що закликає скласти зброю і здатися в полон.

III. ПРАКТИЧНІ КЕЙСИ ЗА МАТЕРІАЛАМИ ПРОЄКТУ «ЧЕРВОНА ТОЧКА: МУЗЕЇ»

Місцеві музеї України часто зберігають предмети, які розповідають про регіональну специфіку перебігу багатьох відомих і доленосних подій. Зокрема, це стосується і перебігу подій Другої світової війни, та Голокосту.

Вивчення та дослідження музейних предметів може перетворитися на захопливу експедицію. Саме до цього спонукає освітній проєкт «Червона точка: музеї».

Інтеграція музейних предметів у шкільні уроки з історії — цікавий, але не простий процес. Він вимагає креативного підходу як від вчителя, так і від учнів, бажання досліджувати та поглиблювати навички самоосвіти. Адже просто «сфотографувати і продемонструвати предмет» — не інформативно та не цікаво.

Інтеграція музейних предметів у шкільні уроки з історії потребує додаткових джерел інформації: інтернет-ресурсів, додаткової літератури, а також порівняння, зіставлення різних даних. Лише у контексті подій та явищ музейний предмет «оживе» і «заговорить» зрозумілою мовою.

Після опрацювання матеріалів практичних кейсів учитель із учнями можуть запланувати власну експедицію до місцевого музею та додати свої історії на платформу.

ПРАКТИЧНИЙ КЕЙС 5

ДО ТЕМИ «УКРАЇНА В РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ» НА ОСНОВІ ІСТОРІЇ ЗА ПРОЄКТОМ «ЧЕРВОНА ТОЧКА: МУЗЕЇ»

ЦІЛІ УРОКУ:

- навчальна: сформуванню системи нових понять, навчити обробляти різні джерела інформації, систематизувати та застосовувати нові знання для розв'язання практичних та творчих завдань, використовуючи інформаційні технології;
- розвивальна: сприяти розвитку історичного та аналітичного мислення при вирішенні практичних завдань;
- виховна: формування свідомого ставлення до пам'яті про події Другої світової війни на українських землях; розвиток зацікавленості та шанобливого ставлення до історії рідного краю та учасників трагічних подій 1939–1945 років.

ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ. ПІСЛЯ ВИКОНАННЯ ЦЬОГО ЗАВДАННЯ УЧНІ ЗМОЖУТЬ:

- пояснювати зміст нових термінів;
- знати загальні відомості про період окупації нацистами міста Бориспіль;
- розуміти фінансову політику нацистів у «Райхскомісаріаті "Україна"»;
- розмірковувати, аналізувати, зіставляти здобуту інформацію з музею та з інших джерел інформації.

ОБЛАДНАННЯ:

- офлайн-заняття — комп'ютер, проектор, мультимедійна дошка, смартфон, роздатковий матеріал;
- онлайн-заняття — комп'ютер.

ІСТОРИЧНИЙ МАТЕРІАЛ:

«Окупаційні» гроші з фонду Бориспільського державного історичного музею.

<https://edu.babynyar.org/projects/1/posts/red-dot-local-museums->

АУДИТОРІЯ: УЧНІ 9-11 КЛАСІВ.

ТРИВАЛІСТЬ: 45 ХВИЛИН.

ФОРМИ НАВЧАННЯ: РОБОТА В МАЛИХ ГРУПАХ, ІНДИВІДУАЛЬНА.

ФОРМАТ: УРОК, ФАКУЛЬТАТИВ, ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ.

ПЛАН ЗАНЯТТЯ:

1. Акцентувати увагу учнів на ключових поняттях, що застосовуються під час практичного заняття: «блискавична війна», «план Ост», «еміграція», «дистрикт Галичина», «військова зона», «Райхскомісаріат "Україна"», «новий порядок», «цивільні управління».

2. Коротко згадати загальні відомості про період окупації нацистами міста Бориспіль.

23 вересня 1941 року мешканці Борисполя відчували на собі нацистський окупаційний режим. Місто було включено до складу «Райхскомісаріату "Україна"». Окупанти займалися звичними справами: створювали старостати, споруджували тюрми, ставили шибениці. У місті було створено три тюрми. На території парку та на базарній площі упродовж усього періоду окупації стояли шибениці. Почалися арешти та розстріли активістів. На території аеродрому функціонував табір для військовополонених.

В окупації Бориспіль перебував два роки. У цей час продовжували діяти колгоспи, тільки називалися вони громадськими господарствами. Було збудовано вузькоколійку, якою возили цукор зі Старинського цукрового заводу (у селі Старе Бориспільського району).

Офіційне повідомлення про вигнання нацистів з Борисполя і деяких сіл району було надруковане 25 вересня 1943 року у газеті «Правда»: «На Київському напрямку наші війська продовжували розвивати наступ, у результаті стрімкої атаки зайняли місто Бориспіль Київської області».

3. Проаналізувати фінансову політику нацистів у «Райхскомісаріаті “Україна”»

Навесні 1942 року в столиці заснованого «Райхскомісаріату “Україна”» — місті Рівне, був створений Центральний емісійний банк, який 1 липня 1942 року випустив в обіг власні грошові знаки — **райхскарбованці**.

1 карбованець прирівнювався до 1 рубля, 10 карбованців — до 1 райхсмарки.

Усі банкноти друкували в Берліні на високоякісному папері з водяними знаками.

Банкноти, випущені Центральним емісійним банком у Рівному, перебували в обігу до жовтня 1944 року. Всього станом на 1 січня 1944 року було випущено в обіг банкнот на загальну суму 1195 млн. райхскарбованців. Новоспечена «валюта» — українські карбованці — приймалася тільки на території «Райхскомісаріату “Україна”». До 25 липня 1942 року населенню України було наказано обміняти радянські гроші номіналом 5 і більше рублів на нові карбованці. Однак у разі обміну більше ніж 20 карбованців «нова валюта» не видавалася, а зараховувалася на так званий безпроцентний «рахунок заощаджень», що фактично означало конфіскацію радянських грошей.

У дистрикті Галичина розпорядженням від 28 серпня 1941 року були введені злоті як грошова одиниця. Обмін рублів та червінців здійснювався у співвідношенні 1 злотий = 5 рублів. Звичайно, цей курс був набагато нижчим порівняно з райхсмаркою.

РОЗМІРИ ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ НА ОКУПОВАНІЙ ТЕРИТОРІЇ.

Наведемо розміри заробітної плати населення окупованої території:

- ▶ кваліфікований робітник отримував 400 крб. на місяць,
- ▶ бухгалтер — 500 крб.,
- ▶ друкарка — 400 крб.

Ставки фахівців та керівників коливалися від 900 до 1500 крб.

Незважаючи на, здавалося б, «високу» заробітну плату, постійні відрахування, штрафи, податки тощо урізали її до мінімуму. Гроші, які отримували люди за свою роботу, були фактично знецінені.

ЩО МОЖНА БУЛО ПРИДБАТИ ЗА ОКУПАЦІЙНІ БОНИ?

На базарах Харкова влітку 1942 року один кілограм хліба продавався за 150 крб за офіційної ціни 1,7 крб., 1 яйце, відповідно, 8 за 0,8 крб., 1 л молока — 20 за 1,2 крб., 1 л соняшникової олії — 280 за 14,5 крб., а вже в березні 1943 року на базарах Києва пуд борошна коштував 15 тис. крб., 1 кг печеного хліба — 400 крб., 1 кг сала - 6 тис. крб., склянка солі — 300 крб.

СКІЛЬКИ КОШТУВАЛО ЖИТТЯ?

Всі послуги, що надавалися населенню, були платними. Так, хворий за день перебування в лікарні сплачував 20 крб., за прийом у лікаря — 10 крб. Ціни на ліки зросли в різних районах України на 200-2000. Була встановлена також неофіційна плата за звільнення від виконання примусових робіт. Так, у Харкові воно коштувало 500 крб., від окопних робіт — 1000 крб, від вивезення до Німеччини — від 5000 до 10 000 крб.

4. Зробити візуальний аналіз райхскарбованців

В обігу були купюри номіналом 1, 2, 5, 10, 20, 50, 100, 200, 500 карбованців.

На аверсі банкнот були індивідуальні для кожного номіналу мальовані зображення:

- ▶ 2 карбованця — хлопчик,
- ▶ 5 крб. — дівчинка,
- ▶ 10 і 200 крб. — селянки,
- ▶ 20 крб. — робітник,
- ▶ 50 крб. — шахтар,
- ▶ 100 крб. - моряк,
- ▶ 500 карбованців — хімік.

На купюри 1 крб. зображення не наносилося. Тут же, на лицьовій стороні купюри, німецькою мовою вказано номінал, найменування випускового банку, дата і місце емісії, зображення орла зі свастикою, підпис уповноваженої особи банку, серія та номер банкноти.

Всім, хто обмінював радянські рублі на окуповані карбованці, видавали спеціальне посвідчення *Empfangsbestätigung* — розписку в отриманні.

Ключові запитання для міркувань учнів:

- ▶ Чому саме такі категорії населення зображували на банкнотах?
- ▶ Цікаво, чому на банкнотах немає зображення солдата?

На банкнотах зображували простих людей і дітей, щоб викликати симпатію, але не зображували солдатів, бо це могло викликати агресію.

- ▶ Навіщо взагалі було запроваджувати окремі гроші для окупованих територій, адже друк грошей — недешева справа?
- ▶ Чому банкноти виготовлялися на території Німеччини, а побутовали в Україні? Не було обладнання на окупованих територіях? Чи не довіряли?
- ▶ Що можна сказати про геополітичні плани нацистів, зважаючи на факт введення в обіг окремих грошей для окупованих територій?
- ▶ Чому різні зони окупованої України мали різні гроші?
- ▶ Як різнився курс «окупаційних» грошей і грошей на території Німеччини?

ДОДАТОК 1

Фото «окупаційних» грошей з Бориспільського державного історичного музею.

ПРАКТИЧНИЙ КЕЙС 6

ДО ТЕМИ «УКРАЇНА В РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ» НА ОСНОВІ ІСТОРІЇ ЗА ПРОЄКТОМ «ЧЕРВОНА ТОЧКА: МУЗЕЇ»

ЦІЛІ УРОКУ:

- навчальна: сформувати систему нових понять, навчити обробляти різні джерела інформації, систематизувати та застосовувати нові знання для розв'язання практичних та творчих завдань, використовуючи інформаційні технології;
- розвивальна: сприяти розвитку історичного та аналітичного мислення при вирішенні практичних завдань;
- виховна: формування свідомого ставлення до пам'яті про події Другої світової війни на українських землях; розвиток зацікавленості та шанобливого ставлення до історії рідного краю та учасників трагічних подій 1939–1945 років.

ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ. ПІСЛЯ ВИКОНАННЯ ЦЬОГО ЗАВДАННЯ УЧНІ ЗМОЖУТЬ:

- пояснювати зміст нових термінів;
- критично оцінювати активно вживану термінологію;
- вести дискусію, ставити проблемні запитання, висловлювати власну думку та аргументувати її.

ОБЛАДНАННЯ:

- офлайн-заняття — комп'ютер, проектор, мультимедійна дошка, смартфон, роздатковий матеріал;
- онлайн-заняття — комп'ютер.

ІСТОРИЧНИЙ МАТЕРІАЛ:

«Нацистська преса на території Борисполя», музейний фонд Бориспільського державного історичного музею, інтернет-ресурси,

фонд бібліотеки.

<https://edu.babynyar.org/projects/1/posts/red-dot-local-museums-af36>

ФОРМИ НАВЧАННЯ: РОБОТА В МАЛИХ ГРУПАХ, ІНДИВІДУАЛЬНА.
АУДИТОРІЯ: УЧНІ 9–11 КЛАСІВ.
ТРИВАЛІСТЬ: 45 ХВИЛИН.
ФОРМАТ: УРОК, ФАКУЛЬТАТИВ, ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ.

ПЛАН ЗАНЯТТЯ:

ВСТУПНЕ СЛОВО ВЧИТЕЛЯ

На окупованих нацистами територіях діяв жорсткий окупаційний режим, який дістав назву «новий порядок». Окупаційний режим передбачав: заборону вільного пересування, сувору систему реєстрації, впровадження німецького цивільного та воєнного законодавства; введення обов'язкової трудової повинності; експлуатацію місцевих ресурсів; збереження колгоспної системи (громадські господарства); вивезення населення на примусові роботи до Німеччини; розповсюдження окупаційної періодики.

На окупованих територіях створювалися «цивільні управління» — міські управи на чолі з бургомістрами, волосні управи на чолі зі старшинами. У селах призначали старост, вербували населення до поліції. По всіх містах і центрах комунікацій діяли військово-польові суди, комендатури, таємна польова поліція, каральні загони.

З початку окупації на території Борисполя та Бориспільського району виходила газета «Українське життя» (**Додаток 1**), яка у серпні 1943 року була перейменована на «Бориспільські вісті».

Учитель роздає фрагменти з газети «Українське життя» (можна взяти періодичне видання вашого регіону).

ДОКУМЕНТ 1

Прочитайте фрагмент з джерела. Як ви можете пояснити зацікавленість окупаційної влади у відродженні самостійності Української Церкви? Чи доречний тут вислів «Церква — опіум для народу»? **(Додаток 2)**

ОСВЯЧЕННЯ ЦЕРКВИ СВ. МИКОЛАЯ

«Церква Св. Миколая в м. Борисполі довгий час поневірялась в руках жидів, будучи пристосована для складу різних матеріалів та тари. Зараз же після вигнання большевиків віруюча громада старанно й уважно взялась до відбудови своєї Церкви. Все любовно було поновлено: з'явився іконостас; утварь, церковне обладнання. Запрошено кращих художників м. Києва для виконання різних мальовничих робіт. Віруюча громада запросила до Церкви священника, який зробив освячення Церкви 31/Х ц. р. і після того відправив службу Божу. Церква була переповнена віруючими. Всі вони з великою радістю прийшли, щоб вкупі воздати хвалу Господеві нашому».

ДОКУМЕНТ 2

Прочитайте фрагмент із джерела. Який документ регламентував долю військовополонених? Чому ставлення до військовополонених було не однаковим з боку німецької влади? **(Додаток 2)**

ЗРИВАЮТЬ ДОПОМОГУ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИМ

«У попередньому номері районної газети „Українське Життя“ було висвітлено завдання і значення роботи, яку провадить Бюро допомоги військовополоненим. Цю роботу воно продовжує зараз: мобілізує средства добровільного збору продуктів від громадян м. Борисполя та навколишніх сіл і цим забезпечує необхідними продуктами харчування військовополонених, які вкрай потребують допомоги. Але серед окремих старост району є такі, що до їхнього розуміння зовсім не доходить ця корисна справа, як от старости таких сіл: Іванькова, Рогозова, Любарець, Воронцова, В. Олександрівки. До цих панів старост Бюро допомоги не раз зверталось і усно, і листовно, і через виїзд членів своєї організації, щоб налагодити справу добровільної допомоги, і, не дивлячись на все, старости зазначених сіл байдуже поставились до справи. Хоч треба зауважити, що населення зазначених сіл ніколи не відмовить у цій важливій справі. Бюро допомоги сподівається, що старости зазначених сіл врахують значення цієї важливої справи допомоги

и людям, якої вони вкрай потребують. Бюро допомоги».

ДОКУМЕНТ 3

Прочитайте фрагмент із джерела. Які настрої суспільства відображає допис? **(Додаток 2)**

ДЕЩО ПРО ВОРОНЬКІВ

«В селі іде життя по новому, хоч ще ясно помітні сліди большевицько-жидівських кайданів. А вже ж ця неволя тягнулась більше двох десятків років. Але вже зараз бадьорий настрої, віра в майбутнє краще життя є супутниками кожного чесного українця. Німці не часто заїжджають у Вороньків і тому бувають рідними гостями. Ось прикладом випадок 30/X 1931 року: один з офіцерів німецької армії забажав фотографуватись з Вороньківськими селянами для згадки про зустріч. В цьому вбачається щось рідне і близьке. Школа цілком готова до початку нового, досі невиданого для України реального навчання. Вже підібрали приміщення, відремонтували. Учні з нетерпінням чекають початку навчання. Особливий інтерес учні виявляють до нових предметів: основа релігії і українська історія, бо ці предмети покажуть їм дійсний стан речей. Немає меж селянським бажанням до індивідуального продуктивного господарювання».

ДОКУМЕНТ 4-5

Прочитайте фрагменти із джерела. Прокоментуйте події, про які йдеться у джерелі. Чому сільське господарство стало важливою складовою політики «нового порядку»? **(Додаток 2)**

РОБОТА В БОРИСПОЛЬСЬКОМУ РАЙЗЕМВІДДІЛІ

«На Земельний Відділ Бориспільського району покладено дуже відповідальне завдання: стимулювати і контролювати посів озимини та зяблевої оранки по всіх громадських господарствах м. Борисполя та його району. Знати робітникам земельного відділу, що в них робиться по селах району, — є їх прямий обов'язок. Тим часом цього немає. Ніхто з робітників Земвідділу не скаже на сьогодні, скільки посіяно озимини та скільки зроблено зяблевої оранки по всіх селах району. Будемо сподіватись, що Земельний Відділ підійметься на рівень своїх завдань і чітко зорганізує всю свою роботу, яка зв'язана з відбудовою і розвитком сільського господарства. Цього від нього вимагав також час, коли ще точиться війна проти большевиків і коли

и питання посівів і зяблевої оранки є питанням забезпечення військ і населення продуктами харчування в 1942 році».

СТАН БДЖІЛЬНИЦТВА ПО БОРИСПОЛЬСЬКОМУ РАЙОНУ

«Відступаючи з Бориспільського району, жидо-більшевики дали наказ нищити все, в тому числі й пасіки. Це було зроблено деякими червоними частинами та партизанами. Перевіркою встановлено, що керівники бувших колгоспів в селах Кілеві, Жереб'ятині, Процеві, Вишеньках, Сошникові, Мартусівці не допустили до розкрадання та знищення пасіки і таку зберегли в цілості. В більшості сіл, як Любарцях, Рогозові, Сеньківці поставились до цієї справи байдуже, а тому не залишилось бджіл ні одної сім'ї. Необхідно, щоб голови громадських господарств та старости вжили всіх заходів до збору розкрадених бджіл і інвентаря». **(Додаток 4)**

ДОКУМЕНТ 6-7

Прочитайте фрагменти джерела. Які зміни відбулися у сфері освіти?
(Додаток 3)

ПЕРША БОРИСПІЛЬСЬКА УКРАЇНСЬКА ГІМНАЗІЯ

«У м. Борисполі відкрито першу в районі Українську Гімназію. Керівники Бориспільської Районової Управи доручили новому директору негайно розпочати активну і ретельну підготовку до нового навчального року. Гімназія розпочала свою роботу з точного обліку всіх учнів бувшої середньої школи № 1. Разом з Районним Відділом Освіти підбираються висококваліфіковані досвідчені українські педагогічні кадри, які повинні будуть забезпечити майстерне й глибоко наукове викладання доручених їм дисциплін, забезпечити цілком свідоме національне українське, осяяне Божою благодаттю виховання молодих українських бійців за відбудову національного господарства своєї рідної батьківщини — України. Починаючи від першого класу, всі вісім класів гімназії наполегливо працюють над оволодінням основ наук. По всіх класах викладається Закон Божий. Учителі прикладуть всіх зусиль, щоб надолужити те, що обумовлене пізнім початком учбового року, а також, щоб добре виховати й навчити молоде українське покоління». **(Додаток 3)**

НОВИЙ НАВЧАЛЬНИЙ РІК РОЗПОЧАТО

«Школи наші працюють і будуть працювати. В Бориспільському районі 17/XI 1941 року розпочали свою роботу 25 народних 7 р. і 4 х

р. шкіл. Лише частина з них через халатність директорів не розпочала своєчасно навчання. Сюди належать такі школи: Рогозівська, Вишенська, Велико Старицька, Глибоцька».

ДОКУМЕНТ № 8-10

Прочитайте фрагмент із джерела. З якою метою публікувалися оголошення такого змісту? Яким був моральний стан населення окупованих територій?

ОГОЛОШЕННЯ

«В селі Баранівка, біля Миргорода, був зроблений напад на окремі німецькі військові частини, що проходили через село. За цей вчинок було розстріляно 10 чоловік заложників та все село спалено. Попереджаю, що за кожну насильницьку дію проти німецьких військових сил, мною будуть вжиті такі ж покарання. Місцевий комендант».

НАКАЗ

«Наказую всьому населенню містечка Борисполя провадити затемнення. Населенню Бориспольського району в останній раз наказую негайно знести зброю до місцевої комендатури в Борисполі. Всі, що будуть порушувати правила світломаскування або не знесуть зброї, будуть розстріляні. Місцевий Комендант».

НАКАЗ

«В останній час деякі громадяни м. Борисполя ухиляються від виконання громадських обов'язків або виконують їх не сумлінно, тобто з'являються з запізненням, а тому НАКАЗУЮ: Громадян, які по наряду соцьких будуть з'являтися з запізненням, штрафувати в 50-100 крб. Громадян, які по наряду соцьких зовсім не виходитимуть, або керівники виїжджатимуть у призначені місця без поважних причин, штрафувати в 500 крб. Голова Міської Управи ЯЦЮТА».

ПІДСУМКИ

Повідомлення у періодичній пресі періоду окупації нав'язували містянам і селянам думку, що німці дали «волю Україні», розділять землю та змінять життя на краще. Складалося враження, що вони повинні були формувати у населення працьовитість та старанність. Через пресу окупаційна влада намагалася заспокоїти і залякати місцеве населення, змусити його до співпраці, аби не було жодного опору їхнім розпорядженням.

ДОДАТОК 3

<p>них та сталевих товарів, фармацевтичних виробів, паперу і т. ін. Туреччина експортує, за цим першим списком, ковальня, метали, олівову олію, бавовну тощо.</p>	<p>ною місяців війни на Сході Німеччина здобула більше, ніж за три з половиною роки світової війни. Без перечної ті, кого ми б'ємо не хочуть визнавати наших успіхів», — сказав п. Дітріх.</p> <p>Далі він зазначив, що операції на Сході, як і всі інші, розроблено і прове-</p>	<p>дирота подвійними кільцями. Але коли в майбутньому буде написана історія цього походу, сказав п. Дітріх, то світ побачить, що ці майже неймовірні операції були продуктом генія Фюрера, і війська, які їх провели, були запанені вогнем його волі.</p>	<p>Української Управи Голова Української Управи МАГЕРОВСЬКИЙ</p> <p>РОЗПОРЯДЖЕННЯ Ч 18 21.X.1941 року вийшов перший номер нашої Української газети „Українське Життя“.</p> <p>З метою, щоб слово нашого української газети дійшло до широких мас населення району, Українська Управа пропонує по всім селах району та містечку Борисполі на людному місці організувати вітрини під загальною назвою „Українське Життя“.</p> <p>Кожний номер районної газети повинен докладно висвітлюватися у вітрині.</p> <p>За організації вітрини в містечку Борисполі підпадає редактор районної газети П. ЗАВОДНИК, а на селах — старости. Контроль організації вітрин по годині висвітлення щоденного матеріалу Українська Управа покладає на діля ЗАВОДНИКА.</p> <p>Голова Української Управи Бориспольського району МАГЕРОВСЬКИЙ</p>
<p>Перша Бориспольська Українська гімназія</p>			
<p>Другий список охоплює товари на загальну суму в 82 мільйони рейхсмарок і передбачає експорт з Туреччини тютюну-сирцю, сушених фруктів та інших товарів.</p>	<p>У м. Борисполі відкрито першу в районі Українську Гімназію.</p> <p>Керівники Бориспольської Районної Управи доручили новому директору негайно розпочати активну і ретельну підготовку до нового навчального року. Гімназія розпочала свою</p>	<p>роботу з точного обліку всіх учнів буншої середньої школи № 1. Разом з Районним Відділом Освіти підбираються висококваліфіковані досвідчені українські педагогічні кадри, які повинні будуть забезпечити майстерне й глибоко наукове викладання доруче-</p>	<p>є Ю. Заводнику.</p>
<p>Друкарня редакції „Українське Життя“ — Центральна вулиця ч. 17.</p>			

ДОДАТОК 4

<p>вашого народу і од душевності в мовити, що ви маєте свій рідний єпископат, висвячені його покладаючи руки усієї громади. Це було узгоджено з керівництвом першої християнської Церкви, але переважно лінійним церковним правлінням. І тому велика частина українців не погодилася з цим проектом.</p> <p>Так архаїчно відраджує Церква, хоч і вказуючи на певні недоліки. Проте велика частина вірних в Україні не погодилася з цим „революційним“ наступом і залишилася при давній Церкві. Зрештою за часів короткого перебування більшовиків було викликані усі церковні організації, в тому числі української Церкви. Безумно виходило вивести духівництво та вірних загалом за вірні в більшовицькому світі. Тепер до нового життя стве церква без єпископа, св'ященників, без св'ятиня. Праця дуже тяжка, подолати яку можна об'єднаною і великою енергією, мудрістю та самоосвєткою.</p>	<p>значення цієї справі до чинного складу, який може вкрай потребує.</p> <p>Бюро допомоги.</p> <p>Стан бджільництва по Бориспольському району</p> <p>Відступами з Бориспольського району, мико-большовицьки дали наказ знищити всі, в тому числі й вистеж.</p> <p>Це було зроблено десятими червоними частинками та паразитами. За відомості 6250 бджоло-сімей по буншим колгоспам залишилось до приходу Німецьких військ лише 1822 бджоло-сімей.</p> <p>Перевіркою встановлено, що керівники бунших колгоспів в селах Кілеві, Жорешчині, Пресній, Вишеньках, Сошинової, Маргуєвці не допустили до розорудження та знищення сімей і таку зберегли в цілості. В більшості сімей, як наприклад, Любарська, Рогової, Сошиної поставились до цієї справи байдуже, в тому не залишилось бджіл в одній сім'ї.</p> <p>Необхідно, щоб голова громадських господарств та старости вжили всіх заходів до збору розоруджених бджіл і інвентаря.</p> <p>Потрібно також улаштувати бджіл на зимівлю. Відповідні поради Районом земельним відділом зробили. Бджоли поставлені в інвентарні громадських гос-</p>	<p>Патронат громадського господарства ім. Шевченка м. Борисполя</p> <p>В громадському господарстві ім. Шевченка є на утриманні четверо патронуваних дітей, догляд за якими, з тямом матеріальною допомогою покладається на голову зазначеного господарства діля Назаренку Микету Гавриловича.</p> <p>Але що ж вчинилось при обстеженні стану цих дітей? 31.X.41 р. членом Бюро допомогати кількох чоловічому та суцільного забезпечення? Відома й дєрї будівлю, де живуть патронувани діти, зобити, в своїх дітей змінили в мильських синках, замір яких виходить просто на подвір'я. В сім'ях буюно, солов-</p> <p>з, не який салеті зник, мочка, самі сім'ї не опалиються. Діти ходять в рваних червоних і синіх і дитини не варті, вони ідуть сім'ї городні овочі та самі горюють, як уміють. Діти не мають жодної білизни, від чого у них завелась паразити. Такий стан утримання патронуваних дітей на ділі нестерпимий. Бюро допомогати зі свого боку пропонує діляні Назаренку М. П. витягнути постівити дітей в такі умови, як це потрібно, щоб діти мали догляд, належне харчування та спати в санітарному відповідному часі.</p> <p>Бюро допомоги.</p>	<p>на адресу: Центральна вулиця ч. 17. Візія Пропаганда Бориспольського району має на меті зібрати всі матеріали про історію м. Іван.</p>
<p>Ще більше — у нашій пресі мусимо відразу відмежуватися від московського центру, щоб знову не утруднити собі шлях відбудови давньої, зовсім незалежної Церкви.</p> <p>На допомогу повинна нам прийти одна тепер у Європі Українська православна Церква в Західній Волоні, Холмщині та Лемківщині.</p> <p>Землі ці знаходились під пануванням Польщі, що востаннє не могла здобути на такі великі переселування, як совети. Там поволи після довгої боротьби з московськими єпископами вже за часів Німецької влади утворилась Українська Православна Автокефальна Церква, організатори за православними ішими братними православними Церквами та світською владою.</p> <p>Церква ця вживає як богослужбову яву нашу мову. Її очолюють чотири єпископи-українці, а в її складі входять сотні св'ященників та мільйони вірних. Самою організованістю вона може передати й вам. Мусимо захистити, як збуду зможе, прийати єпископів і вжити від своїх серця ваші обов'язки варті.</p> <p>Там більше мусимо цього зауважити, що Церква ця автоматично поширює в нас свою незалежність, а тим самим відразу перерве надіє деяких захисників московії на допомогу з Москви.</p> <p>Переживаємо історичні звільнені. Будемо своєю незалежною Церквою, а мільйони її завершеними буде створення власного патріархату в Києві. Звільнені величезні відразу його не досягнемо, тому мусимо бути вкрайлі й обережні. Остерігаємось коротко-</p>	<p>НАКАЗ Усіх голубів у місті та приміській смузі треба негайно знищити. Хто після 26 жовтня триматиме ще голубів, той буде розстріляний як саботажник.</p> <p>ЕБЕРГАРД, Командант міста.</p>	<p>ОБ'ЯВИ</p>	<p>на адресу: Центральна вулиця ч. 17. Візія Пропаганда Бориспольського району має на меті зібрати всі матеріали про історію м. Іван.</p>

IV. ПРАКТИЧНІ КЕЙСИ ЗА МАТЕРІАЛАМИ ПРОЄКТУ «ЧЕРВОНА ТОЧКА: ПАМ'ЯТНИКИ»

Краєзнавчі дослідження й вивчення історії рідного краю є обов'язковою частиною опанування шкільного курсу з історії України. Робота з пам'ятниками знайде тут своє важливе місце. Завдання можна виконувати колективно або у малих групах, у формі позакласного навчання.

Практичні кейси мають дві складові:

- ▶ Дослідження пам'ятника відповідно до схеми. Для цього варто організувати експедицію до одного з пам'ятників. Це допоможе уточнити план місцевості та різні деталі, зробити кілька фото. Урізноманітнити роботу цілого класу можна зустріччю в польових умовах із краєзнавцями, співробітниками місцевого музею, людьми, які добре знають історію пам'ятника.
- ▶ Залучення виявленого матеріалу в шкільний курс вивчення історії України (як приклад подій у рідній місцевості).

Після опрацювання матеріалів практичних кейсів учитель разом з учнями можуть дослідити одне з місць пам'яті жертвам Голокосту у своїй місцевості та додати його на платформу у вигляді історії.

ПРАКТИЧНИЙ КЕЙС 7

ДО ТЕМИ «УКРАЇНА В РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ» НА ОСНОВІ ІСТОРІЇ ЗА ПРОЄКТОМ «ЧЕРВОНА ТОЧКА: ПАМ'ЯТНИКИ»**МЕТА:**

Збереження пам'яті про Голокост.

ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ. ПІСЛЯ ВИКОНАННЯ ЦЬОГО ЗАВДАННЯ УЧНІ ЗМОЖУТЬ:

- пояснювати зміст нових термінів;
- розуміти масштаб Голокосту, його прояв на регіональному рівні;
- знати, розпізнавати символи єврейського народу та їх застосування під час Другої світової війни.

ОБЛАДНАННЯ:

- офлайн-заняття — комп'ютер, проектор, мультимедійна дошка, смартфон, роздатковий матеріал;
- онлайн-заняття — комп'ютер.

ІСТОРИЧНИЙ МАТЕРІАЛ:

Дослідження пам'ятника жертвам Голокосту біля міста Нетішин Хмельницької області.

АУДИТОРІЯ: УЧНІ 9–11 КЛАСІВ.

ТРИВАЛІСТЬ: 45 ХВИЛИН.

ФОРМАТ: УРОК, ФАКУЛЬТАТИВ, ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ.

ПЛАН ЗАНЯТТЯ:

Повторіть з учнями деякі поняття, наприклад, «Голокост», «Гетто», «новий порядок», «Райхскомісаріат “Україна”».

1. Дослідження пам'ятника відповідно до схеми.

Кілька світлин пам'ятника. Місце встановлення — лісовий масив.

Пам'ятник розташований біля автомобільної дороги Острог-

- ▶ GPS - координати: (50.3502419, 26.6504891).
- ▶ Тип пам'ятника — пам'ятник.
- ▶ Рік встановлення — 1997.
- ▶ Мова повідомлення — українська, іврит, їдиш.
- ▶ Напис: «Тут у 1941 році фашисти по-звірячому стратили 2500 юнаків та дівчат тільки за те, що вони були євреями. Пам'ять про Вас навіки!»
- ▶ Категорія жертв — євреї.

► Дата на позначення події, якій встановлено пам'ятник — 1941 рік.

2. Використання матеріалів дослідження пам'ятника під час вивчення окупаційної політики нацистів в Україні.

Історична довідка (з відкритих джерел)

ПАМ'ЯТНИК БІЛЯ НЕТИШИНА

Напис на ньому свідчить: «Тут у 1941 році фашисти по-звірячому стратили 2500 юнаків та дівчат тільки за те, що вони були євреями. Пам'ять про Вас навіки!». Напис зроблено українською мовою, а також івритом та їдишем — двома основними єврейськими мовами.

Після першого розстрілу єврейського населення в урочищі Красностав на території сучасного міста єврейську молодь запрошували нібито на розвантаження вагонів у Кривині. Кривин — це село у Хмельницькій області недалеко від Нетішина. І в часи Другої світової війни, і сьогодні Кривин залишається важливим залізничним пунктом. Туди зголосилися їхати багато єврейських чоловіків, з безвиході, адже в Острозькому ґетто люди голодували. Замість дати роботу, нацисти вивозили їх у кілька підходів і розстріляли у лісі.

У візуальному оформленні пам'ятника використано чорні надмогильні стели, а також зображення зірки Давида і менори. Це виразні символи єврейського народу. На жаль, саме шестикутну зірку Давида нацисти змушували пришивати на одяг як розпізнавальний знак усім мешканцям єврейського походження. Менора — єврейський ритуальний підсвічник. Важливим елементом єврейської присутності є напис на їдиші, бо острозькі євреї того часу говорили переважно їдишем.

Факти, що залишилися не з'ясованими:

► Звідки взялася, чим підтверджена точна цифра про кількість і вік розстріляних людей?

► Хто й як встановив цей пам'ятник?

ВІДОМОСТІ, ЯКІ ВДАЛОСЯ ОТРИМАТИ ВІД ПРЕДСТАВНИКІВ ОСТРОЗЬКОГО ЄВРЕЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОГО ЦЕНТРУ «ЯХАД», МІСЦЕВИХ ЖИТЕЛІВ, КРАЄЗНАВЦІВ (НЕТІШИНСЬКИЙ КРАЄЗНАВЧИЙ МУЗЕЙ).

Представник центру «ЯХАД», який займається масовими похованнями, розповів, що в радянський час на цьому місці нічого не було. Теперішній пам'ятник встановили приблизно у 1997 році, не знаючи точного місця розстрілів. Кількість і вік загиблих встановлювали за результатами ексгумації кісток, за кількістю черепів. Тут також знайдено тіла місцевих українців і поляків (з хрестиками). Археологічні роботи проводив «ЯХАД» спільно з організаціями «Рівне Суренж» і «Хевра Кадіша» з Києва. Відповідно до висновків, на цій території є два різночасові поховання.

Один із місцевих мешканців працював на будівництві готелю для ділових гостей Хмельницької АЕС, безпосередньо поблизу місця розкопок у лісі. За його словами, тоді знайшли рештки близько 60 людей, які згодом перепоховали біля пам'ятника.

За спогадами місцевої жительки Олени Мукосій (1923 року народження) нацисти проводили «тиху акцію» — розстріли місцевого єврейства в окопах і траншеях у лісі під Нетішином упродовж трьох днів. Це відбувалося у вересні 1941 року і в листопаді 1942 року відразу після свята Йом-Кіпур.

Які теми історичної пам'яті та історії краю порушує цей пам'ятник:

- ▶ Голокост — як зміст нацистської політики;
- ▶ прояв Голокосту на Рівненщині і Хмельниччині, тобто його локальний вимір;
- ▶ кардинальну зміну етнічної структури населення Острога, порівняно з даними до 1941 року;
- ▶ повернення пам'яті про Голокост у сучасній Україні. Притому повернення пам'яті відбувається переважно випадково, коли на будівництві чи з інших причин у розкопках натрапляють на кістки або й цілі масові поховання.

Таким чином, дослідження пам'ятника дає змогу вписати історію краю в контекст подій національних і навіть світових. Робота з пам'ятниками — це частина краєзнавчої роботи, а також внесок у збереження історичної пам'яті на національному рівні.

ПРАКТИЧНИЙ КЕЙС 8

ДО ТЕМИ «УКРАЇНА В РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ» НА ОСНОВІ ІСТОРІЇ ЗА ПРОЄКТОМ «ЧЕРВОНА ТОЧКА: ПАМ'ЯТНИКИ»**МЕТА:**

Збереження пам'яті про Голокост.

ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ. ПІСЛЯ ВИКОНАННЯ ЦЬОГО ЗАВДАННЯ УЧНІ ЗМОЖУТЬ:

- пояснювати зміст нових термінів;
- розуміти масштаб Голокосту, його прояв на регіональному рівні;
- знати, розпізнавати символи єврейського народу.

ОБЛАДНАННЯ:

- офлайн-заняття — комп'ютер, проектор, мультимедійна дошка, смартфон, роздатковий матеріал;
- онлайн-заняття — комп'ютер.

ІСТОРИЧНИЙ МАТЕРІАЛ:

Дослідження пам'ятника жертвам Голокосту у місті Коростишів Житомирської області.

АУДИТОРІЯ: УЧНІ 9-11 КЛАСІВ.
ТРИВАЛІСТЬ: 45 ХВИЛИН.
ФОРМАТ: УРОК, ФАКУЛЬТАТИВ, ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ.

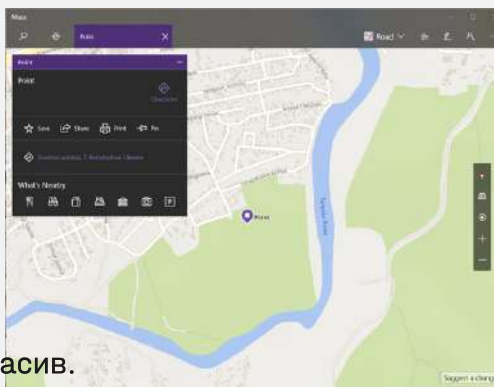
ПЛАН ЗАНЯТТЯ:

Повторіть з учнями деякі поняття, наприклад, «Голокост», «гетто»,

«новый порядок», «Райхскомісаріат “Україна”».

1. Дослідження пам'ятника відповідно до схеми.

Кілька світлин пам'ятника.

▶ Місце встановлення — лісовий масив.

▶ Пам'ятний знак встановлено у лісовому масиві недалеко від перехрестя вулиць Шевченка і Сосніної міста Коростишева. Він поки не відображений на мапах Google.

▶ GPS-координати:

<https://maps.google.com/maps?q=50.305155,29.068105&ll=50.305155,29.068105&z=16>

- ▶ Тип пам'ятника — пам'ятний знак.
- ▶ Рік встановлення — 1986.
- ▶ Мова повідомлення — російська, іврит.
- ▶ Напис (переклад): «Тут покоїться прах громадян Коростишева, по-звірячому вбитих німецькими фашистами в роки Вітчизняної війни 1941-1945 рр. Пам'ятаємо вас. Ніколи більше».
- ▶ Категорія жертв — євреї.
- ▶ Дата на позначення події, якій встановлено пам'ятник — 1941 рік.

2. Залучення матеріалів з дослідження пам'ятника під час вивчення окупаційної політики нацистів в Україні.

ІСТОРИЧНА ДОВІДКА (З ВІДКРИТИХ ДЖЕРЕЛ)

Пам'ятний знак жертвам нацизму встановлено на братській могилі у 1986 році. На ньому викарбувано зображення зірки Давида і менори. У написі на пам'ятнику немає згадки про категорію людей, що стали жертвами нацистів. Проте із зображених символів єврейського народу це стає очевидним.

Коростишів Житомирської області довгий час називали єврейським містом, бо євреї тут з'явилися ще в XVI столітті. Після нападу Німеччини на СРСР, знаючи про ставлення нацистів до євреїв в захоплених ними країнах Європи, зокрема у Польщі, більшість із них намагалася виїхати з Коростишева на схід, але з різних причин в місті ще залишилось 2170 євреїв (19,35 % населення). Переважно це були жінки, діти, люди похилого віку. Військовозобов'язані чоловіки були мобілізовані до лав червоної армії. Місто було окуповане нацистськими військами 9 липня 1941 року. В окупації залишилося жити близько 75 % довоєнного єврейського населення міста.

Упродовж липня-жовтня 1941 року нацистська військова адміністрація, яка управляла Коростишевом, створила міську управу. А вже в кінці липня загін зондеркоманди 4а розстріляв 40 євреїв «за саботаж, шпигунську діяльність і грабунки». Після перших розстрілів у Коростишеві, за розпорядженням військової комендатури, було створено відкрите ґетто, під яке була відведена одна вулиця. Євреї повинні були носити пов'язки з шестикутною

зіркою на лівому рукаві. Їм заборонялося покидати вказаний район. Орієнтовно у серпні 1941 року у Коростишеві були розстріляні євреї-чоловіки. А у вересні 1941 року — всі євреї міста.

Із повідомлень місцевої жительки і краєзнавиці (Вітебська Людмила Яківна, 1960 року народження) вдалося підтвердити інформацію про те, що розстріли відбулися невдовзі після окупації. Нацисти розшукували усіх, хто міг сховатися. А 12 вересня 1941 року було оголошено наказ усім євреям міста з'явитися з речами на місце збору, оскільки їх будуть вивозити у Палестину. Виявилось, що «вивезення» — це був спланований розстріл на околицях міста.

Окремі деталі подій літа-осені 1941 року у Коростишеві можна почерпнути зі спогадів випадкових очевидців тих подій. Однак, відтворити цілісну картину дуже складно.

Теми, які можна обговорити з учнями, використовуючи матеріали дослідження пам'ятного знака:

- ▶ Голокост як зміст нацистської політики;
- ▶ прояв Голокосту на Житомирщині, тобто його локальний вимір та масштаб;
- ▶ яку науку ми можемо винести з тих подій? Як збереження пам'яті про Голокост сприяє формуванню демократичних цінностей у суспільстві?

Факти, що залишилися не з'ясованими:

- ▶ Коли точно відбувалися розстріли єврейського населення Коростишева?
- ▶ Скільки людей стали жертвами нацистів, саме в місці встановлення пам'ятного знака?
- ▶ Обставини подій 1941-1943 років у місці встановлення пам'ятного знака?
- ▶ Хто і як встановив цей пам'ятний знак?
- ▶ Чи відбуваються у Коростишеві заходи для вшанування пам'яті жертв Голокосту? Якщо так — у який час? Хто їх відвідує?

ПАМ'ЯТКИ
УЧНЯМ

I. УЧАСТЬ У ПРОЄКТІ «ЧЕРВОНА ТОЧКА: СПОГАДИ»

ЗАВДАННЯ:

- записати короткий відео- чи аудіоспогад про події Другої світової війни або/і Голокост;
- додати історію (спогад) на платформу «Червона точка пам'яті» <https://edu.babynyar.org>

Спогад «червона точка» — це те, що найбільше закарбувалося в пам'яті людини.

РЕЗУЛЬТАТ УЧАСТІ У ПРОЄКТІ — КЛЮЧОВІ МОМЕНТИ:

- одне інтерв'ю — один спогад — одна «червона точка»;
- один відео- чи аудіозапис;
- додаткова інформація про оповідача.

Технічні особливості запису спогаду:

- ▶ тривалість змонтованого відео: від 30 секунд до 5 хвилин (найкраще 2-3 хвилини);
- ▶ краще багато коротких роликів, ніж один довгий;
- ▶ не знімайте людину проти світла, в темряві, «на «ходу»;
- ▶ запис розповіді повинен бути чітким і без сторонніх шумів;
- ▶ щоб уникнути «тремтіння картинки», тримайте телефон горизонтально двома руками або використовуйте штатив;
- ▶ якщо монтуєте відео, не робіть зайвих спецефектів, художніх переходів, додавання музики. Пам'ятайте, що найбільш цінним та змістовним елементом є саме розповідь людини;

- ▶ переконайтесь, що протерли об'єктив камери, маєте достатньо пам'яті на мобільному пристрої, достатній заряд акумулятора;
- ▶ людина може не хотіти зніматися на відео. В такому разі не наполягайте і запишіть тільки її голос — аудіо.

Хто може поділитися спогадом:

- ▶ «носії пам'яті» — люди, які пережили і пам'ятають події Другої світової війни;
- ▶ «носії постпам'яті» — люди, які пам'ятають історії своїх рідних, що жили в роки Другої світової війни. Школярі також можуть бути носіями постпам'яті та записувати себе на відео.

ПІДКАЗКА, ЯК ПОЧАТИ ІНТЕРВ'Ю.

«Мене звати... Я беру участь у проєкті "Червона точка: спогади". Ми записуємо найсильніші спогади про Другу світову війну або Голокост».

Основне запитання до оповідача:

«Який ваш (чи ваших родичів, знайомих) найглибший спогад часів Другої світової війни? Голокосту? Той спогад, який ви не можете забути».

ЩО ПОТРІБНО ЗНАТИ ПРО ОПОВІДАЧА СПОГАДУ?

- 1. Обставини спогаду** (воєнні дії, полон, Голокост, репресії, рух Опору, оstarбайтери, життя в окупації, життя в тилу).
- 2. Місце** — в якій місцевості відбувалися події зі спогаду (вибрати його з Google-maps).
- 3. У який час відбувалася подія зі спогаду** (період між 1939 і 1945 роком).
- 4. Відомості про людину:**
 - ▶ прізвище, ім'я, по батькові, прізвище при народженні;

- ▶ **стать;**
- ▶ **дата та місце народження;**
- ▶ **віросповідання (атеїзм, православ'я, католицизм, греко-католицизм, протестантизм, юдаїзм, іслам, буддизм, ламаїзм, інше);**
- ▶ **рідна мова (українська, російськ, їдиш, білоруська, польська, німецька, інша);**
- ▶ **національність (українці, росіяни, білоруси, євреї, німці, поляки, румуни, інше);**
- ▶ **статус людини на момент спогадів (військовий СРСР, військовий Німеччини, військовий іншої країни, цивільна особа, учасник руху Опору — радянського, національного чи іншого, в'язень, полонений, дитина до 16 років).**

5. Додаткова інформація (за наявності).

II. УЧАСТЬ У ПРОЄКТІ «ЧЕРВОНА ТОЧКА: ДОМАШНІЙ АРХІВ»

ЗАВДАННЯ:

- дослідити артефакт з домашнього архіву, який стосується періоду Другої світової війни і/або Голокосту;
- додати історію про артефакт на платформу «Червона точка пам'яті» <https://edu.babynyar.org>.

РЕЗУЛЬТАТ УЧАСТІ У ПРОЄКТІ — КЛЮЧОВІ МОМЕНТИ:

- фото артефакту з домашнього архіву;
- додаткові відомості про предмет з домашнього архіву.

ЩО ТАКЕ АРТЕФАКТ?

З латини artefactum — «штучно зроблений».

- ▶ Офіційні документи (ті, які мають номер, серію, дату видачі органом влади).
- ▶ Особисті речі (книга, лист, світлина, побутові речі тощо).
- ▶ Нагороди (військові або цивільні ордени/медалі).

Інформація, необхідна для додавання історії на платформу в проєкті «Червона точка: домашній архів»:

- ▶ фото артефакту;
- ▶ тип артефакту (офіційний документ, особиста річ, нагорода);
- ▶ мова артефакту (українська, російська, їдиш, білоруська, польська, німецька, інша);
- ▶ якої категорії подій стосується артефакт (воєнні дії, полон, Голокост, репресії, рух Опору, оstarбайтери, життя в окупації, життя

в тилу);

▶ опис артефакту (тут може бути зазначена інформація щодо історії появи артефакту, його відношення до родини, пов'язаний із ним глибокий спогад тощо);

▶ місце перебування артефакту (вибрати місце з Google-maps);

▶ дата чи період (упродовж 1939-1945 років);

▶ додаткова інформація (вказується за наявності; наприклад, орган влади, що видав документ);

▶ відомості про людину, якій належить/належав артефакт (вказувати за наявності таких відомостей): прізвище та ім'я, рік/місце народження, стать, статус на момент появи артефакту, віросповідання, рідна мова, національність.

III. УЧАСТЬ У ПРОЄКТІ «ЧЕРВОНА ТОЧКА: МУЗЕЇ»

ЗАВДАННЯ:

- дослідити предмети з місцевого музею (історичного чи краєзнавчого), які стосуються періоду Другої світової війни і/або Голокосту;
- додати історію про музейний предмет на платформу «Червона точка пам'яті» <https://edu.babynyar.org>

РЕЗУЛЬТАТ УЧАСТІ У ПРОЄКТІ — КЛЮЧОВІ МОМЕНТИ:

- фото предмета з музею;
- один предмет — одна історія;
- додаткові відомості про предмет з музею.

Інформація, необхідна для додавання історії на платформу в проєкті «Червона точка: музеї»:

- ▶ назва музею;
- ▶ зробити фото музейного предмета (одне або кілька за потреби);
- ▶ тип музейного предмета (офіційний документ, історичний документ чи артефакт, техніка та зброя, нагорода);
- ▶ мова музейного предмета (українська, російська, їдиш, білоруська, польська, німецька, інша);
- ▶ до якої категорії подій належить музейний предмет (воєнні дії, полон, Голокост, репресії, рух Опору, остарбайтери, життя в окупації, життя в тилу);
- ▶ опис музейного предмета (наприклад, історія появи в музеї, опис деталей, не відображених у офіційному описі в музеї, супутня історична інформація);

- ▶ місце розташування музею (вибрати місце з Google-maps);
- ▶ дата чи період 1939-1945 років, до яких належить музейний предмет;
- ▶ додаткова інформація (вказується за наявності).

IV. УЧАСТЬ У ПРОЄКТІ «ЧЕРВОНА ТОЧКА: ПАМ'ЯТНИКИ»

ЗАВДАННЯ:

- дослідити пам'ятник жертвам Голокосту у своїй місцевості;
- додати історію про місце пам'яті на платформу «Червона точка пам'яті» <https://edu.babynyar.org>

РЕЗУЛЬТАТ УЧАСТІ У ПРОЄКТІ — КЛЮЧОВІ МОМЕНТИ:

- кілька фото пам'ятника;
- додаткова інформація про пам'ятник.

Перелік відомостей, необхідних для додавання історії про місце пам'яті на платформу та перетворення його на «червону точку»:

- ▶ кілька фото пам'ятника:
 - * одне фото — фасад пам'ятника великим планом;
 - * одне фото — пам'ятник з тильного боку
 - * одне фото — пам'ятник загальним планом з об'єктами поруч, щоб зрозуміти навколишній простір
 - * одне фото — напис на пам'ятнику (за наявності);
- ▶ місце встановлення (паркова зелена зона, вулиця, площа, територія промислових об'єктів, поле, берег водойми, яр);
- ▶ GPS-координати місця (зчитати чи додати геолокацію з Google-maps);
- ▶ тип пам'ятника (пам'ятник, пам'ятний знак, пам'ятна дошка, могила, пам'ятник природи, заповідник, історична будівля, релігійна споруда, інше);
- ▶ назва пам'ятника;
- ▶ рік встановлення;
- ▶ архітектор, скульптор;

- ▶ напис: мова повідомлення (українська, російська, іврит, їдиш, польська, німецька, змішана, інша);
- ▶ напис — текст;
- ▶ категорія жертв (євреї, роми, свідки Єгови, радянські військовополонені, люди з інвалідністю, діти, єврейські діти, мирні жителі);
- ▶ дата події, якій встановлено пам'ятник;
- ▶ опис події, на позначення якої встановлено пам'ятник.

Рецензії на
методичні
матеріали проєктів
«ЧЕРВОНА ТОЧКА
ПАМ'ЯТІ»

ПРОЄКТ «ЧЕРВОНА ТОЧКА: СПОГАДИ»

Не буде перебільшенням сказати, що усна історія сьогодні є найбільш затребуваним та поширеним методом роботи з історичним минулим, а створені в процесі усної історичної дослідження джерела – найпопулярнішим засобом вивчення та «відчуття» цього минулого. Акуратно, уважно та бережно організовані та записані інтерв'ю не тільки зберігають пам'ять про суб'єктивні, часто дуже особисті події та переживання звичайної людини. Усноісторична практика як жодна інша вчить емпатії, співпереживанню, чуйності та увазі до людей, до їхніх розповідей та їхнього досвіду. Водночас вона навчає учнів ретельній роботі з історичним джерелом, його критиці, розумінню контекстів та обумовленостей створення.

Проект «Червона точка: спогади» добре структурований і містить всі необхідні частини і кроки, яких має дотримуватися усний історик від формулювання теми дослідження до презентації результатів її опрацювання. Особливо цінним для гайдів такого кшталту є наскрізне наголошення на необхідності дотримання етичних стандартів сучасного усної історичної дослідження, тобто юридичних і моральних правил організації інтерв'ю та його проведення, оприлюднення записаних історій тощо. Нарешті, вдалими і добре ілюстративними є приклади, наведені у частині «Практикум», які пропонують орієнтовну схему опрацювання певного спогаду, прийоми його контекстуалізації та узагальнення опрацьованого матеріалу.

Запропонований проект «Червона точка: спогади» без сумніву стане популярним серед учителів та учнів, адже допоможе відчувати минуле з перших вуст, пережити його разом з оповідачем, осмислити і зберегти у вигляді окремої точки на мапі історичної пам'яті нашого суспільства.

ГЕЛІНАДА ГРІНЧЕНКО

докторка історичних наук, професорка кафедри
українознавства філософського факультету
Харківського національного університету імені
Василя Каразіна

ПРОЄКТ «ЧЕРВОНА ТОЧКА: ДОМАШНІЙ АРХІВ»

Задум БО «Благодійний фонд “Меморіал Голокосту “Бабин Яр” здійснити загальноукраїнський інтерактивний освітній проєкт є цілком виправданою й адекватною відповіддю на сучасні громадянські виклики суспільства й вимоги освітньої політики в Україні. Його реалізація сприятиме не лише впровадженню прогресивних методик навчання, використанню цифрових технологій та креативного потенціалу освітян, а й розвитку меморіальної культури молоді.

Запропонована структурна побудова проєкту дозволяє школярам, спираючись на різні документальні ресурси, самостійно осмислити і зрозуміти історію Голокосту, набутти навички професійного дослідження й, головне, збагатити свою пам'ять емоційним переживанням завдяки безпосередньому долученню до прямих свідчень про трагедію Бабиного Яру та інших злочинів проти людяності в роки Другої світової.

На наш погляд, потенціал кейсу «Домашній архів» — один із найбільш вдалих конструктивних складників, оскільки:

по-перше, сприятиме розумінню історії свого народу, міста, країни через долю своєї родини, допоможе в такий спосіб наблизити цю історію до сучасника, зробити її власною;

по-друге, виховуватиме почуття причетності до історії, у даному разі — трагічної сторінки війни і геноциду, тож сприятиме її осмисленню через життя (і смерть) звичайної людини, усуватиме однозначність і категоричність оцінок;

по-третє, привчатиме до бережного і уважного ставлення до «слідів» історії у ближньому колі, спонукатиме подальшу зацікавленість у пізнанні і розумінні не тільки приватної історії, а й історії і культури в цілому.

ОЛЬГА КОЛЯСТРУК

докторка історичних наук, професорка та завідувачка кафедри історії та культури України
Вінницького державного педагогічного
університету імені Михайла Коцюбинсько

ПРОЄКТ «ЧЕРВОНА ТОЧКА: МУЗЕЇ»

У сучасному освітньому шкільному процесі важливі різні форми позакласної роботи, об'єднання зусиль закладів середньої освіти та музейних установ, залучення учнів шкіл до дослідницької діяльності. Освітня платформа «Червона точка пам'яті» покликана розвивати навички самостійного дослідження учнями тем з історії Другої світової війни. Серія освітніх проєктів включає чотири напрямки: «Червона точка: спогади», «Червона точка: домашній архів», «Червона точка: музеї», «Червона точка: пам'ятники». В ґайді подана детальна інструкція використання платформи та наведено приклади практичних кейсів, які можуть відбуватись у вигляді уроку, факультативу, практичного заняття тощо.

Освітній проєкт «Червона точка: музеї» має покращити вивчення учнями тем з історії Другої світової війни за допомогою музейних колекцій. Музейні предмети є справжніми (автентичними) першоджерелами, можуть стати фундаментом для наукових досліджень як вчених-істориків, так і учнів шкіл. Проєкт передбачає вивчення учнями експозицій малих музеїв, використання окремих музейних предметів в освітньому процесі, завантаження їх фотографій та описів на платформу, що дозволить ознайомити широку публіку з цими предметами, використати їх в навчальному процесі в різних регіонах. В ґайді подано покрокову інструкцію роботи вчителя та учня (від підготовки до походу в музей до завантаження опису на платформу).

На жаль, музейні заклади України (як малі регіональні, так і центральні національні) тільки почали процес цифровізації музейних колекцій, їх оприлюднення в інтернеті на широкий загал. Використання вказаної освітньої платформи сприятиме популяризації музеїв, а подекуди і повідомить публіку про існування музейного закладу. Основна орієнтація освітньої платформи на колекції малих музеїв України, на нашу думку, значно скорочує джерельну базу та цільову аудиторію проєкту.

У практикум додано два приклади занять на основі внеску за проєктом «Червона точка: музеї». Кейси відповідають вимогам шкільного уроку, містять мету уроку, очікувані результати, план тощо. Дані кейси, розроблені з використанням музейних предметів та бібліотечних фондів, наявно демонструють, як колекції музеїв можна інтегрувати до шкільної програми, а також можуть бути зразками для розробки інших уроків на подібну тему з використанням колекцій музеїв.

Додавання інформації («червоних точок») на карту сприятиме формуванню цілісної картини про події Другої світової війни на території України, дозволить оцінити, порівняти, відчувати ці події в різних регіонах через конкретні речі чи спогади, історії конкретних людей.

СВІТЛАНА ІВАНІСЬКО

кандидатка історичних наук, асистентка
кафедри археології та музеєзнавства
Київського національного університету імені
Тараса Шевченка

ПРОЄКТ «ЧЕРВОНА ТОЧКА: ПАМ'ЯТНИКИ»

Коментуючи функції, які виконують пам'ятники у сучасному суспільстві, австрійський письменник Роберт Музіль зазначив: «Пам'ятники, крім того, що ніяк не запам'ятаєш, "кого" вони чи "кому", мають іще деякі особливості. Найважливіша з них водночас трохи суперечлива: найпомітніше в пам'ятниках те, що їх не помічають. У світі немає нічого невидимішого за пам'ятники. Створені для того, щоб бути видимими, аби привертати погляди, вони, проте, наче просотані якоюсь відштовхувальною речовиною, й увага ковзає по них, як крапля води по олії, не затримуючись ані на мить».

Саме так сталося з сотнями пам'ятників жертвам Голокосту, встановлених по всій Україні як представниками єврейських громад, так і їх сусідами; як в часи СРСР, так і за української незалежності. Маючи на меті увічнювати пам'ять про безневинно вбитих жертв, вони, однак, не завжди належно виконують ці функції. Ба більше, значна частина розкиданих по сільській місцевості меморіальних знаків, таблиць чи каменів досі залишається незнаною поза межами кількох населених пунктів. Проте ці просторові маркери можуть репрезентувати як забуту трагічну історію про масові вбивства в період Другої світової війни, так і історію формування локальної пам'яті про ті трагічні події.

Саме тому пам'ятники можуть стати цінним дидактичним ресурсом. Проект «Червона точка: пам'ятники» пропонує низку цікавих електронних інструментів та освітніх тренінгів. Вони можуть бути використані під час уроків та проектних навчальних завдань для учнів. Окрім історії України і всесвітньої історії, пропонувані завдання також можуть використовуватися під час вивчення різних тем із предмету «Громадянська освіта». Аналіз пам'ятників за пропонованою методологією дозволить учням та ученицям краще зрозуміти місцеву історію в контексті загальноєвропейських подій Другої світової війни. Виконання подібних завдань може спонукати учнівську молодь до оживлення комеморативних практик навколо подекуди «забутих» громадою місць пам'яті. Це сприятиме вихованню в учнів цінностей толерантності та почуття громадського обов'язку й відповідальності, а також активізує увагу місцевої громади до існуючих символів.

Пропонований тут методичний інструментарій по-своєму спонукатиме учнів інтегруватися до загальноєвропейських практик пам'ятання про події Голокосту. Це зміцнюватиме їхні історичні знання, розвиватиме критичне мислення та виховуватиме цінності толерантності, без яких важко уявити інноваційно мислячу людину.

ПЕТРО ДОЛГАНОВ

завідувач кабінету інноваційної діяльності та
науково-дослідної роботи Рівненського
обласного інституту післядипломної
педагогічної освіти

ВІДГУКИ ВЧИТЕЛІВ ПРО РОБОТУ З МАТЕРІАЛАМИ ГАЙДУ

У червні 2021 року в Ліцеї №11 міста Новограда-Волинського Житомирської області особливо цікаво та пізнавально проходили заняття для учнів 10 класу, адже саме вони мали змогу першими ознайомитись із ґайдом серії освітніх проєктів «Червона точка пам'яті» разом із вчителькою історії Андрійчук Оксаною Леонідівною. Робота із ґайдом поглинула увагу як учителя, так і учнів. Сам ґайд насичений великою кількістю порад, підказок, змістовний щодо запропонованої інформації, досить детально, покроково подано план роботи із самою платформою «Червона точка пам'яті». Інформація подана зрозуміло та доступно, можна охарактеризувати її словами «бери і роби». За допомогою айду досить легко знайомити учнів із платформою (особливе зацікавлення викликала назва та її етимологія), учні отримали детальну пам'ятку роботи і зразу ж запропонували стати авторами внесків. Надзвичайно корисним для роботи з учнями є практична частина, в якій запропоновані розробки занять за чотирма напрямками проєктів. Учні працювали індивідуально, в парах, в групах. Кожен внесок, з яким працювали учні, відкривав нові сторінки історії, викликав непідробні емоції та багато запитань. Учні ставили додаткові питання вчителю, одне одному, пошуковій системі «гугл» і таким чином вивчали події Другої світової війни з великим інтересом та бажанням знати все більше та більше. Отже, ці матеріали стануть корисними не лише на уроках історії, але і на заняттях з інших предметів, під час гурткової роботи, виховних годин, у позаурочний час. Зауважимо, що цікаво та пізнавально працювати з уже зробленими внесками, а з іншого боку виникає бажання теж дослідити власну локальну історію та стати автором внеску. Щиро дякуємо за нові можливості у вивченні історії!

ОКСАНА АНДРІЙЧУК

вчителька історії Ліцей №11 міста Новограда-
Волинського Житомирської області

У червні 2021 року у Новомиргородській загальноосвітній школі I-III ст. № 1 Кіровоградської області відбулася апробація практичних матеріалів освітнього проєкту «Червона точка пам'яті». Практикум проходив серед учнів 8–9 класів. Розроблені практичні заняття стали прекрасним засобом фасилітації для учнів у майбутній роботі з платформою, а також дозволили розкрити основні аспекти ключової тематики самого проєкту — Голокосту.

В сучасному українському суспільстві існують антисемітські прояви, і діти можуть бачити це навколо себе. Проєкт на основі історичних фактів та реальних прикладів запобігає етнічній нетерпимості.

Якщо акцентувати увагу на сучасний шкільний досвід, то можна побачити, що в більшості випадків в учнів відсутній інтерес до історичних джерел. Така проблема існує тому, що робота з ними найчастіше зводиться до завдань на визначення автора документа, виділення з тексту головного, відповідей на сухі запитання, прочитання додаткової літератури і конспектування великого за обсягом тексту. Таким чином, джерело для школярів стає незрозумілим і непотрібним, а головна частина роботи спрямована на ті речі, які в кінцевому результаті не розкривають самої теми.

Представлені практичні заняття дають можливість роботи з реальними історичними джерелами, які часто були віднайдені самими ж учнями чи членами їхньої родини. Це підсилює інтерес, навчає працювати з артефактами, поглиблювати знання.

Вважаю, що це посприяло розвитку фантазії та уяви, адже діти зрозуміли, що життя в часи окупації було не лише страшними і темними сторінками постійної дискримінації та фізичного знищення: існувало й чимало звичайних побутових моментів, окупанти могли проявляти себе як звичайні люди із своїми слабкостями, вподобаннями та характерами. Практичний кейс дозволяє використовувати історичний матеріал на уроках тематичного оцінювання. Аналіз самого джерела дозволяє побачити, якими знаннями діти уже володіють і як вони можуть використовувати нові спогади для поглиблення своїх знань.

Загалом практичні кейси підійдуть для постійного використання у ході вивчення теми «Друга світова війна» як доповнення і поглиблення знань.

ЯРОСЛАВ КУШНІРЧУК

вчитель історії Новомиргородської загальноосвітньої школи I-III ст. №1 Кіровоградська обл.

У червні 2021 року у Коростишівській ЗОШ №3 було проведено апробацію гайду для роботи з платформою «Червона точка пам'яті».

Варто підкреслити, що ґайд складається із кількох блоків. У першому висвітлено освітню місію Благодійного фонду. Другий блок присвячений власне платформі «Червоні точка пам'яті», де детально описаний покроковий алгоритм роботи. Значною перевагою є те, що текст супроводжується і підсилюється умовними позначками та зображеннями, що значно полегшує сприйняття матеріалу.

Надзвичайно корисною для вчителів буде інформація, розміщена у третьому блоці — це практикум. Тут опубліковані створені науковцями та фахівцями практичні заняття із використанням матеріалів платформи.

Практичні кейси мають ряд переваг, зокрема:

- ▶ сформовані так, що максимально схожі на конспекти уроків;
- ▶ відразу виділені ключові терміни;
- ▶ поєднуються кілька видів джерел (наприклад, спогади очевидців + візуальні джерела);
- ▶ є посилання на матеріали, розміщені на платформі;
- ▶ матеріали підібрані так, щоб не було все показано з однієї точки зору (наприклад, світлини юнака-остарбайтера та агітаційні плакати німців).

Матеріали, розміщені у ґайді, стануть у пригоді вчителям історії при підготовці і проведенні уроків та виховних годин, адже вони відповідають вимогам сучасної освіти і передбачають використання інноваційних технологій.

ГАННА САВЕЛЬЄВА

вчителька історії Коростишівської ЗОШ № 3
Житомирської області

Упродовж 2020-2021 навчального року мав змогу апробувати проєкт «Червона точка пам'яті». До справи були долучені учні 5 та 9-10 класів.

Що це таке?

По-перше, це унікальна у своєму роді платформа.

По-друге, це великий меморіальний проєкт.

По-третє, це якісний методичний супровід.

Про платформу. Це добре продумане середовище, що має містити різноманітний контент, напрацьований самими «спадкоємцями пам'яті». Тут ми маємо змогу записувати розповіді про родинні історії, публікувати історичні фото й коментарі до них, працювати в «полях» з пам'ятками і у музеях. Чому «Червона точка?» Бо кожен доданий нами елемент візуалізується на мапі у вигляді особливої «точки», вказуючи на місце події або локацію, де відбувалася її фіксація.

Про меморіалізацію. Історія є украй цинічною наукою. Адже ми постійно оперуємо цифрами: мільйонами загиблих людей, тисячами репресованих діячів і сотнями знищених родин. Тут же ми маємо змогу олюднити наше минуле, подивитися на його людський вимір. Окрім того, це погляд «зсередини», оцінка подій не за текстом підручника, а крізь призму живої людини. І цей погляд є цінним за будь-яких обставин.

Про супровід. Участь в проєкті супроводжується наданням зручних мануалів та якісним зворотним зв'язком від служби підтримки. Інструкції максимально зрозумілі, ґайд містить чіткі покрокові пояснення і готові матеріали до уроку, які мають добре наповнення, але дають змогу учителеві самостійно формувати структуру уроку й наповнити його.

Рекомендую до використання платформу як учителям закладів середньої освіти (в першу чергу!), так і громадським організаціям чи іншим структурам, які працюють із пам'яттю суспільства про трагічні сторінки нашого минулого.

ВОЛОДИМИР ПОЛОВСЬКИЙ

вчитель історії та громадянської освіти ліцею ім. М.
Сабата Івано-Франківської ради

ДОЛУЧИТИСЯ ДО НАС

Запрошуємо усіх вчителів України розширювати і вдосконалювати історичну освіту та меморіальну культуру разом із нами, авторами платформи «Червона точка пам'яті». Долучитися та взяти участь у наших проєктах нескладно: зареєструйтеся на платформі за QR-кодом, наведеним нижче.

Пропонуємо вам обговорити з учнями 9-11 класів зміст та цінності проєкту, розповісти про важливість збереження пам'яті, про недовговічність матеріальних носіїв, про значення платформи «Червона точка пам'яті». Продемонструвати можливість провести власне історичне дослідження, показати інноваційні технологічні рішення і приклади наукових висновків і тверджень, які під силу зробити учню середньої школи.

Зацікавлених і мотивованих дітей об'єднайте в команду або гурток. Саме так, у парах або малих групах, школярі та школярки будуть знайомитися зі справжньою історією і додавати свої історії на платформу. В ході цієї роботи учні розвиватимуть вміння дослідника та журналіста, комунікативні навички, здатність до командної роботи і колективної взаємодії, ерудованість, грамотність і кмітливість, здатність самостійно висловлювати думку і формулювати висновки, працювати з публічними й авторизованими інформаційними ресурсами. Ваша вчительська підтримка надзвичайно важлива у перших дослідницьких експедиціях школярів: до своїх рідних та знайомих для запису інтерв'ю, до свого домашнього архіву, до місцевих музеїв та пам'ятників. Ідеї для організації дослідницького навчання і роботи з історичними артефактами шукайте на сайті у розділі «Для вчителів».

Команда освітнього департаменту БО «Благодійний фонд «Меморіал Голокосту «Бабин Яр» завжди залишається на зв'язку і готова до обговорення будь-яких питань.

Пошта: REDDOT@BABYNYAR.ORG